

BELEVING VAN DE SOCIALE LEEFBAARHEID

Invloed van individuele kenmerken op sociale cohesie en sociale veiligheid in Keizerslanden

Universiteit Utrecht

Auteur:
R. van Vliet

Datum:
29-06-2015

Titel: Beleving van de sociale leefbaarheid

Ondertitel: Invloed van individuele kenmerken op sociale cohesie en sociale veiligheid in Keizerslanden

Master thesis

Auteur: R. (Robert) van Vliet
Studentnummer: 4254546
Datum: 29-06-2015
Studie: Master Vraagstukken van Beleid en Organisatie
Instelling: Universiteit Utrecht

Begeleiding:

J. Sijbring Woonbedrijf Ieder1
S. de Regt Universiteit Utrecht

Beoordelaars:

S. de Regt Universiteit Utrecht
I. Maas Universiteit Utrecht

Woonbedrijf Ieder1
Overstichtlaan 2
7414 AP Deventer

Universiteit Utrecht

Universiteit Utrecht
Padualaan 14
3584 CH Utrecht

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Samenvatting	6
1. Inleiding	8
1.1 Afbakening	9
1.2 Relevantie.....	10
1.3 Doel- en probleemstelling	11
1.4 Begrippenlijst.....	12
1.5 Leeswijzer	13
2. Casusgebied: Keizerslanden	14
3. Theoretisch kader	16
3.1 Sociale cohesie	16
3.2 Sociale veiligheid	17
3.3 Individuele kenmerken	19
3.3.1 Individuele kenmerken en sociale cohesie	19
3.3.2 Individuele kenmerken en sociale veiligheid	20
3.4 Conceptueel model	22
4. Data & methode	23
4.1 Data	23
4.1.2 Leefbaarheids- en veiligheidsmonitor 2013	23
4.2 Operationalisering.....	24
4.2.1 Afhankelijke variabelen	24
4.2.2 Onafhankelijke variabelen	26
4.2.3 Controlevariabelen	27
4.2.4 Beschrijvende statistieken	28
4.2.4 Nulmeting 2007	29
4.3 Methode.....	29
5. Resultaten	31
5.1 Invloed van de individuele kenmerken op de sociale cohesie	31
5.2 Invloed van de individuele kenmerken op de sociale veiligheid	35
5.3 Vergelijking met resultaten uit 2007	38

6. Conclusie en discussie	39
6.1 Conclusie	39
6.2 Discussie	41
7. Aanbevelingen	44
7.1 Interventies	44
7.2 Stappenplan	47
Lijst met figuren en tabellen	48
Literatuurlijst	49
Bijlagen	56
Bijlage 1 Kerngegevens van de buurten in Keizerslanden	56
Bijlage 2 Uitgangspunten Keizerslanden Vernieuwt en Sociaal Programma	58
Bijlage 3 Bewonersonderzoek 2007	59
Bijlage 4 Beschrijvende statistiek variabelen data 2007	60
Bijlage 5 Resultaten analyses data 2007.....	61
Bijlage 5.1 Sociale cohesie 2007	61
Bijlage 5.2 Resultaten sociale veiligheid 2007	63

Voorwoord

Vanuit mijn eerder behaalde hbo bachelor 'ruimtelijke ordening en planologie' is de interesse in het wel en wee in bewoners en stads-en wijk gericht werken er altijd geweest. Via contacten die ik in mijn hbo-tijd heb opgedaan ben ik in contact gekomen met woonbedrijf Ieder1. In het kader van de aflopende herstructurering (van 10 jaar) zou ik een rol kunnen spelen in het in kaart brengen van hoe de wijk er voor staat. Het woord leefbaarheid werd al snel genoemd. Er ontstond een verdere focus naar het sociale domein van leefbaarheid. Dit is een voor mij persoonlijk interessant combinatie van de master vraagstukken van beleid en organisatie, dat onderdeel is van de sociale wetenschappen, en de eerdere hbo opleiding. Zo heb ik met eerder opgedane kennis en recent verworven wetenschappelijke kennis deze thesis kunnen schrijven.

Tijdens mijn periode dat ik aan dit onderzoek heb gewerkt ben ik vanuit de Universiteit Utrecht begeleid door Sabrina de Regt. Graag wil ik haar bedanken voor het kritisch meedenken en feedback geven waardoor de thesis telkens een slag verder is ontwikkeld. Daarnaast wil ik de collega's van woonbedrijf Ieder1 bedanken voor de periode dat ik deel uit mocht maken van de organisatie. In het bijzonder mijn begeleidster Jantine Sijbring.

Rest mij niets anders dan u veel leesplezier te wensen en wellicht tot ziens in de beleidswereld van de ruimtelijke ordening en sociologie!

Robert van Vliet (rvanvliet1991@gmail.com)

Apeldoorn, 29-06-2015

Samenvatting

Op vele plaatsen in Nederland wordt geprobeerd de leefbaarheid te verhogen. Zo ook in de wijk Keizerslanden te Deventer. In dit onderzoek is de focus gelegd op het sociale, subjectieve aspect van de leefbaarheid. Er worden vaak gemiddelde scores van verschillende indicatoren bekend gemaakt. De vraag is alleen wat deze gemiddelden nou eigenlijk betekenen, is er niet een verschil tussen verschillende ervaringen van bewoners? Daar is dit onderzoek op ingehaakt. De hoofdvraag is: *'In welke mate beïnvloeden individuele kenmerken van bewoners de ervaren sociale cohesie en de sociale veiligheid?'*

De sociale cohesie in de buurt is afhankelijk van drie dimensies. Dit zijn de gemeenschappelijke normen en waarden en het daarvoor opkomen, de mate van sociale interactie en de mate van binding met de buurt (Bolt & Torrance, 2001). De genoemde dimensies overlappen en beïnvloeden elkaar (Van Marissing et al., 2004, De Hart et al., 2002). Sociale veiligheid is afhankelijk van drie indicatoren. Het individu, de mate van overlast en de uiteindelijke subjectieve veiligheid (Fijnaut & Zaat, 2003). Deze indicatoren zijn van belang voor de uiteindelijke veiligheidsbeleving van een persoon. Beide aspecten van de sociale leefbaarheid zijn afhankelijk van de individuele kenmerken van een persoon (o.a. Wittebrood & Van Dijk, 2007). Welk individueel kenmerk de meeste invloed heeft verschilt per onderzoek. Veel voorkomende individuele kenmerken in bestaande studies zijn leeftijd, etniciteit en de sociaal economische status, deze drie zullen als afhankelijke variabelen dienen. Er zijn zes hypothesen opgesteld:

(1) Naar mate een persoon ouder is des te hoger de ervaren sociale cohesie. (2) Een autochtoon ervaart minder sociale cohesie in vergelijking met een allochtoon. (3) Naar de mate de sociaal economische status van een persoon hoger is, des te lager de sociale cohesie. (4) Naar mate een persoon ouder is des te lager de ervaren sociale veiligheid. (5) Een autochtoon voelt zich minder sociaal veilig dan een allochtoon. (6) Naar mate de sociaal economische status van een persoon hoger is des te hoger de ervaren sociale veiligheid.

Uit de regressieanalyses blijkt dat hypothesen 1 en 2 kunnen worden aangenomen. De grootste invloed op de sociale cohesie heeft de leeftijd. Dit betekent dat er aangetoond wordt dat de activiteitentheorie van toepassing is. Deze stelt dat naar mate iemand ouder wordt is men minder actief is (Lemon et al., 1972; Longino & Kart, 1982). De primaire relaties spelen dan een grotere rol en worden meer gewaardeerd. Daarnaast heeft het opleidingsniveau enige invloed op de sociale cohesie. Mensen met een hogere sociaal economische status voelen zich minder gebonden aan de buurt en hebben contacten voornamelijk buiten de buurt (Volker et al., 2014; De Hart et al., 2002). Op basis van de theorie waarin gesteld wordt dat ouderen zich in sterkere mate fysiek en sociaal kwetsbaar voelen en situaties eerder als problematisch ervaren, wordt verwacht dat ouderen zich onveilig zouden voelen

(VROM, 2004; Kanan & Pruitt, 2002; Yin, 1980). Echter het omgekeerde van deze beweringen blijkt van toepassing in Keizerslanden. Dit zou kunnen omdat ouderen onveilige situaties relatief vaker vermijden (Maas-de Waal & Wittebrood, 1999) of omdat zij omgeven zijn door een veilige compacte omgeving die bijvoorbeeld door een verzorgingshuis wordt geboden.

Om de sociale cohesie en sociale veiligheid in Keizerslanden te bevorderen zal er ingespeeld moeten worden op de verschillende doelgroepen. Hierbij spelen bestaande netwerken een grote rol, bijvoorbeeld scholen en sportverenigingen. Herkenning van buurtbewoners draagt bij aan de sociale leefbaarheid. Daarom is het van belang dat ze elkaar ontmoeten, dit kan worden gestimuleerd door bijvoorbeeld bijeenkomsten te organiseren voor mensen die in dezelfde portiek of galerij wonen. Voor het verhogen van de ervaren veiligheid kan er gebruik worden gemaakt van een digitaal netwerk, namelijk WhatsApp. Dit is een laagdrempelige en goedkope manier van buurtpreventie.

1. Inleiding

De Nota Stedelijke Vernieuwing (Tweede Kamer, 1996/1997) is voor veel steden leidend voor het opstellen van een wijkaanpak van (voornamelijk) naoorlogse wijken die in verval dreigden te raken. Het doel is om de leefbaarheid in wijken te vergroten. Leefbaarheid kan op verschillende manieren worden gedefinieerd. Leidelmeijer en Van Kamp (2003) stellen dat het bij alle vormen van definiëring gaat om de relatie tussen bewoner en zijn of haar omgeving. Een uitwerking van deze algemene definitie is later gedaan: mate waarin de leefomgeving aansluit bij de voorwaarden en behoeften die er door de mens aan worden gesteld (Leidelmeijer, Marlet, Van Iersel, Van Woerkens & Van der Reijden, 2008). De leefbaarheid die een persoon ervaart verschilt dus per individu.

Dé beschreven oplossing voor het aanpakken en bevorderen van de leefbaarheid van wijken zou herstructurering zijn. Dit komt neer op het slopen, nieuwbouw en renovatie van woningen in combinatie met sociale maatregelen zoals het vergroten van de sociale cohesie (Veldboer, Kleinhans, Doff & Van Ham, 2014). Uit verschillende onderzoeken blijkt dat de sociale component van groot belang is voor de leefbaarheid in wijken (o.a. Wittebrood & Van Dijk, 2007; VROM, 2004). Broekhuizen & Van Wonderen (2012) concluderen dat problemen op sociaal gebied vaker voorkomen dan fysieke incidenten in een wijk. Een hoge sociale cohesie draagt bij aan een levendige wijk (Egan, 2004) en sociale relaties met buurtbewoners zouden in een belangrijke mate bijdragen aan de gezondheid van bewoners in de wijk (Fone et al., 2007; Wilkinson & Marmot, 2003). De sociale samenhang is voor jongeren van belang in latere stadia, bijvoorbeeld op de arbeidsmarkt en tijdens de onderwijs periode (Peschar 2005; Naber, 2004). Tevens is het zo dat wanneer zij binding hebben met de buurt, de kans op probleemgedrag kleiner wordt, wat de veiligheid in de wijk ten goede komt (Elliot et al., 1996). Bij ouderen zijn sociale relaties juist van belang om eenzaamheid te voorkomen (Heylen, 2012). Krantenkoppen suggereren tevens het belang van de sociale component van leefbaarheid: "Ken je burens; Goed contact beter voor veiligheid en gezondheid" (De Telegraaf, 2012) en "Bewoners blij met groen en cohesie" (Algemeen Dagblad, 2012). Bij sociale aspecten van leefbaarheid zijn de aspecten van leefbaarheid die niet worden bepaald door fysiek aanwezige elementen in een wijk. Hierbij gaat het om waardering en ervaring, bijvoorbeeld de veiligheidsbeleving (Wittebrood & Van Dijk, 2007; Murdi, 1969). De leefbaarheid in een wijk blijkt sterk afhankelijk van de individuele kenmerken van bewoners (Gijsberts, Vervoort, Havekes & Dagevos, 2010; Wittebrood & Van Dijk, 2007; Flap & Völker, 2004). Bewoners ervaren de leefbaarheid in de wijk dus elk op een eigen manier.

1.1 Afbakening

In Keizerslanden, een wijk in de stad Deventer, is in de afgelopen 10 jaar een herstructureringsplan uitgevoerd. Een programmateam, bestaande uit mensen van de woningcorporatie Ieder1 en de gemeente Deventer, zijn in 2005 aan de slag gegaan met het Uitvoeringsplan Keizerslanden. Dit plan bestond uit verschillende doelen ter bevordering van de leefbaarheid. De herstructurering komt eind 2015 ten einde, maar de vraag is hoe het nu eigenlijk staat met de leefbaarheid in de wijk.

De herstructurering richt zich in Keizerslanden op zowel fysieke als sociale aspecten. Na 2015 zal de woningcorporatie (Ieder1 red.) fysiek nog actief zijn maar het sociale aspect zullen zij loslaten. Dit gat zal opgevuld moeten worden door andere instanties. Dit is een reden om enkel de sociale component van leefbaarheid te onderzoeken. Daarnaast is de sociale component in vergelijking met de fysieke component, van groter belang voor de leefbaarheid (Broekhuizen & Van Wonderen, 2012; VROM 2004).

VROM (2004) noemt de sociale component de 'sociale interactie' in de buurt. Wittebrood en Van Dijk (2007) noemen het 'sociale processen'. Bij beide termen gaat het om de sociale cohesie binnen een wijk. Het Ministerie van VROM (2004) noemt veiligheid als aparte component van leefbaarheid. In dit onderzoek zal veiligheid als onderdeel van de leefbaarheid worden beschouwd, net als Wittebrood & Van Dijk (2007) doen. Wel zal enkel de sociale component van veiligheid worden onderzocht. Dit wordt de sociale veiligheid genoemd (Wittebrood & Van Dijk, 2007), deze benaming wordt overgenomen.

Leefbaarheid kan op twee manieren worden gemeten, namelijk subjectief en objectief. Subjectieve leefbaarheid is de ervaring of beleving van de sociale component. Objectieve leefbaarheid zijn feitelijke cijfers over de wijk als het aantal werklozen of geregistreerde criminaliteit. Dit onderzoek gaat enkel in op de subjectief gemeten leefbaarheid. Voor sociale cohesie is het zeer gebruikelijk om het op een subjectieve wijze te meten (o.a. CBS, 2015). Voor sociale veiligheid geldt dat zowel een objectieve als subjectieve meting mogelijk is. In dit onderzoek gaat het om de veiligheidservaring, volgens Blokland (2009) hebben verschillende studies aangetoond dat het feitelijke niveau van criminaliteit niet bepalend is voor de ervaren veiligheid. Daarom is een subjectieve meting ook hierbij passend.

De individuele kenmerken van bewoners zijn de belangrijkste indicatoren van leefbaarheid en zijn in dit onderzoek de onafhankelijke variabelen (Gijsberts et al., 2010; RIGO, 2009; Wittebrood & Van Dijk 2007; VROM, 2004; Völker & Flap, 2004; Sampson, Raudenbush & Earls, 1997; Tesser, Van Praag, Van Dugteren, Herweijer & Van der Wouden, 1995). Door in bestaand onderzoek te kijken naar de individuele kenmerken die de grootste invloed hebben op leefbaarheid, is er een selectie van drie kenmerken gemaakt. Om alle kenmerken te onderzoeken is de tijd waarin dit onderzoek wordt

uitgevoerd te kort. In een rapport van het VROM (2004) zijn leeftijd en etniciteit de belangrijkste kenmerken. Wittebrood & Van Dijk (2007) concludeerde ook dat leeftijd een belangrijke invloed heeft, maar daarnaast ook het opleidingsniveau. Flap & Völker (2004) zien het inkomen als belangrijk individueel kenmerk en daarnaast ook de etniciteit. In dit onderzoek wordt gekozen voor drie individuele kenmerken. Dit zijn etniciteit, leeftijd en de sociaal economische status. Deze drie kenmerken zijn in Keizerslanden afwijkend gezien de Deventer gemiddelde. Hierover is meer te lezen in het tweede hoofdstuk (tabel 1).

1.2 Relevantie

De analyse die uitgevoerd wordt geeft inzicht in de ervaringen die de bewoners van Keizerslanden hebben van de sociale leefbaarheid. Daarmee wordt duidelijk hoe individuele kenmerken van de bewoners de sociale leefbaarheid beïnvloeden. Dit is interessant voor actieve organisaties in de wijk Keizerslanden, want na 2015 is er geen programmteam meer die als verbinder tussen organisaties of tussen bewoners en organisaties kan optreden. Door inzicht te geven in de ervaring van bewoners over de aspecten veiligheid en sociale cohesie kunnen betrokken organisaties daar in de toekomst hun handelingen op aanpassen. Door bijvoorbeeld de samenwerking met andere organisaties op te zoeken of zich te richten op een specifieke doelgroep. Het programmteam kan organisaties informeren met de resultaten en zij kunnen organisaties adviseren om de verbinding met andere partners te zoeken. Zo kan bijvoorbeeld blijken dat een groep bewoners met bepaalde individuele kenmerken weinig veiligheid ervaren in de buurt. Organisaties die in de praktijk met deze bewoners in contacten komen kunnen gezamenlijk afspreken om te achterhalen wat de reden hiervan is. Mogelijke verklaringen en achterliggende mechanismes die naar voren komen, zijn een interessante toevoeging op beschikbare informatie. Er vindt een verbreding plaats van bestaande gegevens. De resultaten van de leefbaarheid- en veiligheidsmonitor voor de wijk Keizerslanden zijn in een eerder stadium beschreven (zie monitor herstructurering Keizerslanden; gemeente Deventer, 2014), alleen is er geen onderscheid gemaakt op basis van (de drie) individuele kenmerken. Dit houdt in dat er wel bekend is dat de sociale cohesie in de wijk een 5,5 scoort, maar dat het niet bekend is hoe het verdeeld is binnen groepen. Beleid is erop gericht om een bepaald thema te ontwikkelen. In dit geval de bevordering van de sociale cohesie. Als algemene beleidsmaatregelen ter bevordering van de sociale cohesie niet effectief blijken te zijn kan het relevant zijn om beleidsmaatregelen te specificeren op een bepaalde doelgroep.

In bestaand onderzoek naar leefbaarheid worden gegevens uit tientallen wijken in Nederlandse gemeenten bij elkaar opgeteld. In dit onderzoek wordt specifiek één wijk onderzocht. Resultaten uit Keizerslanden kunnen later vergeleken worden met bijvoorbeeld andere wijken in de gemeente

Deventer, maar ook met andere vergelijkbare wijken in Nederland. Er kan zo gekeken worden of resultaten vergelijkbaar en toe te schrijven zijn aan bepaalde individuele kenmerken of dat uitkomsten gebiedsgebonden zijn. Dit onderzoek draagt bij aan bestaande kennis op het gebied van sociale leefbaarheid. Wittebrood & Van Dijk (2007) concluderen dat er nog weinig bekend is over de bijdrage van herstructurering aan het verbeteren van de leefbaarheid en veiligheid in Nederlandse wijken. Dit onderzoek gaat niet specifiek in op de resultaten van herstructurering maar als verbreding worden de analyses ook uit gevoerd met data uit 2007. Zo kan er gekeken worden of uitkomsten veranderd zijn door de tijd heen.

1.3 Doel- en probleemstelling

Het doel van dit onderzoek is om in kaart te brengen hoe de sociale leefbaarheid wordt beïnvloed door de individuele kenmerken van bewoners *door* inzicht te geven in de ervaren sociale cohesie en sociale veiligheid van bewoners in de wijk Keizerslanden. De individuele kenmerken van bewoners zijn in dit onderzoek: leeftijd, etniciteit en de sociaal economische status. De hoofdvraag in dit onderzoek luidt:

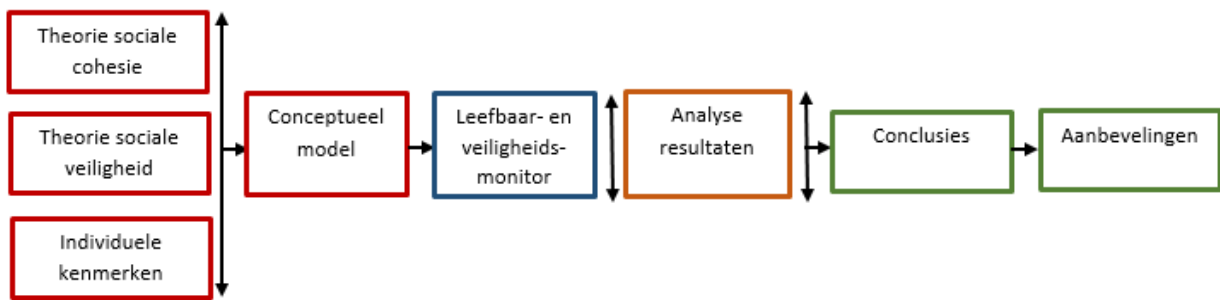
“In welke mate beïnvloeden individuele kenmerken van bewoners de ervaren sociale cohesie en sociale veiligheid in Keizerslanden?”

Deze vraag wordt vervolgens opgedeeld onder de drie individuele kenmerken. Bij elk individueel kenmerken behoren twee subvragen. Eén vraag met betrekking tot de sociale cohesie en één met betrekking tot de sociale veiligheid.

- *In welke mate beïnvloed de leeftijd van bewoners de ervaren sociale cohesie/ veiligheid in Keizerslanden?*
- *In welke mate beïnvloed de etniciteit van bewoners de ervaren sociale cohesie/ veiligheid in Keizerslanden?*
- *In welke mate beïnvloed de sociaal economische status van bewoners de ervaren sociale cohesie/ veiligheid in Keizerslanden?*

De beleidsvraag is: *“Welke maatregelen ter bevordering van de sociale cohesie en de sociale veiligheid kunnen genomen worden om beter in te spelen op de individuele kenmerken van bewoners?”*

Om het doel te behalen en de hoofdvraag te beantwoorden zullen er vier fasen worden doorlopen. De verschillende fasen zijn aangegeven zijn met een kleur (1: rood, 2: blauw, 3: oranje en 4: groen).

Figuur 1 *Onderzoeksmodel*

Fase 1: In de bureaustudie wordt gezocht naar theorieën die bekend zijn over veiligheid en sociale cohesie. Tevens zal bestaand onderzoek worden besproken. Op basis van de literatuur wordt er een conceptueel model gecreëerd. Daarnaast worden in deze fase hypothesen opgesteld die met de kwantitatieve dataverzameling worden getoetst (fase 3).

Fase 2: Na het bureauonderzoek zullen analyses worden uitgevoerd. In dit kwantitatieve onderdeel van het onderzoek worden opgestelde hypothesen uit het theoretisch kader getoetst.

Fase 3: In deze fase worden de resultaten uit de analyses beschreven en worden er mogelijke verklaringen gezocht. De toetsing van de hypothesen vindt in deze fase plaats.

Fase 4: Dit onderzoek wordt afgesloten met aanbevelingen richting zowel het programmteam maar voornamelijk richting de gemeente Deventer, woonbedrijf Ieder1 en andere betrokken organisaties. Deze organisaties zijn ook na 2015 actief in de wijk en zijn daarom van belang op de langere termijn. De onderzoeksresultaten worden mogelijk ook voorgelegd aan enkele organisaties. De beleidsvraag staat centraal in deze fase.

1.4 Begrippenlijst

Herstructurering: Het aanpassen van de woningvoorraad door woningen te slopen, nieuwbouw te plegen en te renoveren. Parallel aan de fysieke ingrepen vinden er sociale initiatieven plaats (Tweede Kamer, 1996/1997).

Leefbaarheid: Mate waarin de leefomgeving aansluit bij de voorwaarden en behoeften die er door de mens aan worden gesteld (Leidelmeijer et al., 2008).

Objectieve leefbaarheid: Leefbaarheid op basis van objectieve gegevens (voorbeelden zijn objectieve criminaliteitscijfers).

Subjectieve leefbaarheid: Waardering van de fysieke omgeving, de ervaren sociale omgeving en de ervaren veiligheid (VROM, 2004).

Sociale leefbaarheid: De leefbaarheid van de sociale component in een wijk. Deze wordt beïnvloed door de individuele kenmerken van bewoners en bestaat uit de sociale cohesie en sociale veiligheid.

Sociale cohesie: De mate waarin bewoners gemeenschappelijke waarden delen, er sprake is van een zekere sociale controle, aanwezigheid en samenhang van sociale netwerken, vertrouwen in andere bewoners en de bereidheid samen met hen te zoeken naar oplossingen voor collectieve problemen (De Hart, Knol, Maas-de Waal, & Roes, 2002).

Sociale veiligheid: De mate waarin bewoners overlast ervaren in hun buurt wat leidt tot een hogere mate van onveiligheid. Sociale onveiligheid komt tot stand door de persoonsgerelateerde criminaliteit (directe of indirecte ervaring met criminaliteit), ervaren overlast en subjectieve onveiligheid.

1.5 Leeswijzer

In dit eerste hoofdstuk is de opzet van het onderzoek aan bod gekomen. Om de lezer een beeld te geven wat voor soort wijk Keizerslanden is, zal hier in het tweede hoofdstuk een beschrijving over te lezen zijn. Hoofdstuk drie is het theoretisch kader en gaat in op bestaande theorieën en onderzoeken. Op basis daarvan worden hypothesen geformuleerd. Het vierde hoofdstuk beschrijft de data en methodiek van het uitgevoerde onderzoek. Aansluitend worden in het vijfde hoofdstuk de resultaten gepresenteerd. Op basis van deze resultaten kunnen er conclusies getrokken worden. Deze komen in het zesde hoofdstuk aan bod. In het afsluitende hoofdstuk worden de uiteindelijke aanbevelingen gedaan.

2. Casusgebied: Keizerslanden

In dit hoofdstuk worden de kerngegevens van de wijk Keizerslanden besproken en vergeleken met het gemiddelde in de stad Deventer. Omdat in dit onderzoek de nadruk ligt op de individuele kenmerken van bewoners is het relevant om een beeld te hebben van de kerngegevens van de wijk. Deze kerngegevens worden vergeleken met het Deventer-gemiddelde dit om aan te tonen hoe cijfers uit de wijk zich verhouden tot de algemene cijfers.

Begin jaren '60 was er behoefte aan meer woningen. De wijk Keizerslanden die zijn oorsprong kende met de opbouw van de buurt Tuindorp voor de WOII, werd omvangrijk. De fysieke uitstraling met rechte lanen, portiekflats en aanwezige groenstroken stonden symbool voor wijken die in de periode na de WOII werden gebouwd. Keizerslanden was zo'n wijk. Tien jaar geleden is gestart met de herstructurering, onder de naam 'Keizerslanden vernieuwt'. In het 'Uitvoeringsplan Keizerslanden' zijn afspraken en doelstellingen geformuleerd die de ontwikkeling van Keizerslanden moesten bevorderen. Meer informatie over de uitgangspunten van 'Keizerslanden Vernieuwt' zijn terug te zien in bijlage 2. Belangrijke thema's zijn het vergroten van de sociale cohesie en de veiligheid van de bewoners. Hoewel de focus in de eerste jaren lag op fysieke ontwikkeling (Van der Ham, 2015) was er ook de start van het Sociaal Programma¹. Ook hierin speelt de sociale cohesie en de veiligheid ter bevordering van de sociale samenhang een rol. Dit zijn de twee thema's die in dit onderzoek worden onderzocht in combinatie met de individuele kenmerken.

De gemeente Deventer benoemde in de Nota Wonen (2001) specifiek de opgave om naoorlogse wijken aan te pakken. De reden hiervoor was dat de kwaliteiten van deze wijken overschaduw werden door heersende problematiek (Van der Ham, 2015). Er was sprake van een laag gemiddeld inkomen, sterk vergrijzende bevolking, matig ervaren sociale cohesie en woningen die in slechte staat verkeerden. Deze kenmerken zijn terug te zien in de kerngegevens van Keizerslanden (tabel 1). Het huidige Keizerslanden telt bijna 10.000 inwoners. Daarmee omvat het zo'n tien procent van de inwoners van de stad Deventer. De bevolking van Keizerslanden is sterk aan het vergrijzen. Dit is in tabel 1 te zien aan het relatief hoog aantal ouderen in de wijk (65+). De verdeling autochtoon tegenover allochtoon is in Deventer 80% – 20% en in Keizerslanden 70% – 30% (landelijk ligt de verhouding op 78% – 22%). De niet-westerse allochtonen komen het meeste voor (18% niet-westers tegenover 12% westers). De Turken vormen zowel in Deventer als in Keizerslanden veruit de grootste groep (niet-westerse) allochtonen. In Deventer zijn de huishoudensvormen alleenstaand, gezin met kinderen en zonder kinderen (echtparen) vrij evenredig verdeeld. In Keizerslanden is dit niet zo. Alleenstaanden komen hier het meest voor. Dit gaat ten koste van de gezinnen met kinderen die in Keizerslanden relatief

---

¹ Uitgangspunten in bijlage 2

minder voorkomen. Het inkomen in Keizerslanden blijft duidelijk achter op het Deventer-gemiddelde, respectievelijk €26.300 tegenover €32.500. Wanneer de kerngegevens worden vergeleken met cijfers uit 2005, het jaar dat de herstructurering van start ging, zijn er geen noemenswaardige veranderingen te zien. Dat betekent dat er nauwelijks verandering heeft plaats gevonden in de verdeling van individuele kenmerken.

De wijk Keizerslanden bestaat uit vijf buurten², waarvan er in de wijkaanpak vier zijn aangepakt. Dit zijn het Landsherenkwartier, Oranjekwartier, Tuindorp en Ludgeruskwartier. De vijfde buurt, het Rollecatekwartier, valt buiten de herstructurering en ook buiten dit onderzoek. De woningcorporatie heeft daar geen bezit en het is een buurt waar veelal mensen met midden- en hoge inkomens wonen.

Tabel 1 *Kerngegevens Keizerslanden en Deventer*

	Deventer	Keizerslanden*
Inwoners	98.320	9.705
Mannen	48.455	4.565
Vrouwen	49.865	5.135
Leeftijd in jaren (in %)		
0 tot 15	18	15
15 tot 15	12	10
25 tot 25	27	28
45 tot 45	27	28
65+	16	24
Etniciteit		
Autochtonen	79	70
Allochtonen	21	30
Westers	9	12
Niet-Westers	12	18
Vorm huishoudens (in%)		
Eenpersoons	37	47
Zonder kinderen	29	26
Met kinderen	35	26
Eenoudergezin	7	8
Inkomen per jaar (in €)	32.500	26.300

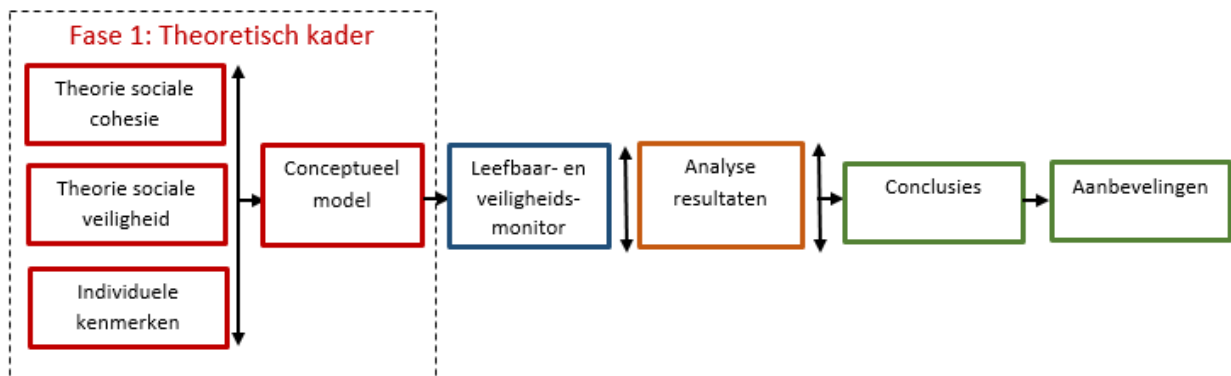
Bron: CBS Statline kerncijfers wijken en buurten 2014.

*De gemiddeldes van Keizerlanden worden beïnvloed doordat de gegevens van het Rollecatekwartier zijn meegenomen in dit gemiddelde. Gemiddeld inkomen Rollecatekwartier is €43.700,-
Aantal inwoners in de vier buurten is 8.435.

² In bijlage 1 zijn de kerngegevens per buurt terug te vinden met daarbij beschrijvingen van de verschillende buurten.

3. Theoretisch kader

In dit hoofdstuk komt het theoretisch kader aan bod. Dit kader bestaat uit het bespreken van toepasbare theorieën en het presenteren van resultaten uit eerder onderzoek. In de komende twee paragrafen volgt een beschrijving van de sociale cohesie en sociale veiligheid. In de paragraaf daarop komen de individuele kenmerken toegepast op de sociale cohesie en de sociale veiligheid aan bod. Tot slot wordt in de laatste paragraaf het conceptueel model gepresenteerd. Dit is een schematische weergave van het theoretisch kader.

Figuur 1b *Onderzoeksmodel*

3.1 Sociale cohesie

Allereerst wordt de sociale cohesie in zijn algemeenheid beschouwd wanneer in het tweede deel van de paragraaf toespitsing op wijkniveau plaatsvindt. De sociale cohesie wordt gezien als ultiem middel voor het verhogen van tolerantie tussen bewoners (Dekker, 2006). Schuyt (1997, p.18) noemt de sociale cohesie de interne bindingskracht van een sociaal systeem. Zo kan er sociale cohesie zijn in een buurt, maar bijvoorbeeld ook in een schoolklas. Sociale cohesie kan worden gezien als lijm die verschillende delen van een sociaal netwerk bij elkaar houdt (De Hart et al., 2002). De 'lijm' is afhankelijk van verschillende aspecten in een sociaal netwerk. Forrest & Kearns (2001) noemen vijf dimensies die de algemene sociale cohesie bepalen. De vijf dimensies kennen overlap en hebben daarnaast invloed op elkaar, concluderen onder andere Dekker & Van Kempen (2003). Bolt & Torrance (2005) hebben de vijf dimensies als 'kapstok' gebruikt om te komen tot drie dimensies die de sociale cohesie op het niveau van de buurt bepalen. Zij noemen de (1) gemeenschappelijke normen en waarden en het daarvoor opkomen, (2) de mate van sociale interactie en (3) de mate van binding met de buurt. Deze drie dimensies worden verder besproken en zullen in dit onderzoek als leidraad worden aangehouden omdat het onderzoek in gaat op specifiek de sociale cohesie in de wijk Keizerslanden.

De *civic culture*, de aanwezigheid van gemeenschappelijke waarden (Forrest & Kearns, 2001), is hoger wanneer de normen en waarden van de leden overeenkomen. Dan hebben bewoners dezelfde

uitgangspunten voor wat voor hen normaal en acceptabel gedrag is. Zij zullen dan zelf controleren of de normen en waarden worden nagestreefd. Dit wordt ook wel sociale controle genoemd. Hierbij gaat het om de mate waarin bewoners daadwerkelijk actief zijn om de normen en waarden na te streven (Forrest & Kearns, 2001). Dat betekent dat er niet alleen sprake is van gemeenschappelijke waarden maar dat bewoners ook voor die waarden opkomen. Dit is het uitoefenen van sociale controle om de orde te handhaven (Bolt & Torrance, 2005).

De sociale interactie gaat in op de mate van contact met mensen in de buurt. Hierbij kan gedacht worden aan het groeten van een bekende op straat of daadwerkelijk een praatje maken met een buurtgenoot (Oude Vrielink & Van de Wijdeven, 2007). Het leven van een bewoner kan zich geheel afspelen buiten de buurt waar men woont (Bolt & Torrance, 2005). Dit heeft impact op de mate waarin iemand afhankelijk is van, of gehecht is aan de buurt en zelf bijdraagt aan de sociale cohesie in de buurt (Forrest & Kearns, 2001).

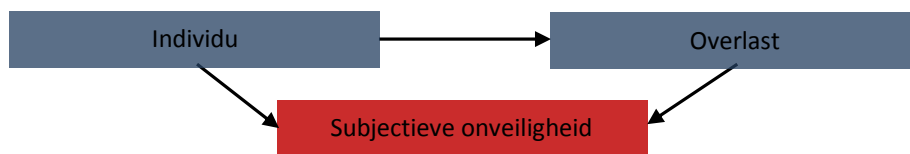
De sociale binding met de buurt van individuele personen is van belang voor de sociale cohesie (Van Marissing, Bolt & Van Kempen, 2004; De Hart et al., 2002). Deze dimensie heeft enige overlap met de sociale interactie. Bij de sociale binding gaat het onder andere om in hoeverre een bewoner kans heeft op een ontmoeting. Bindingen tussen bewoners zijn er op verschillende niveaus. Zo zijn er 'vertrouwde vreemden' die elkaar enkel herkennen, bewoners die af en toe een beroep op elkaar doen, gemeenschappelijke interesses hebben of een hechte band hebben met elkaar (hierbij wordt iemand eerder als vriend dan als buurtbewoner gezien). Hoe waardevoller de contacten van bewoners in de wijk zijn, hoe groter de binding aan de wijk ook zal zijn (Oude Vrielink & Van de Wijdeven, 2007; Uitermark & Duyvendak, 2006; RMO, 2005).

3.2 Sociale veiligheid

Zoals eerder al gedefinieerd is de sociale veiligheid 'de mate waarin een bewoner overlast ervaart in de buurt wat leidt tot een hogere mate van onveiligheid'. Het onveiligheidsgevoel kan invulling krijgen op allerlei verschillende vormen. Steinmetz en Van Dijk (1983) stelde voor om de benaming te veranderen in 'meningen en reacties op criminaliteit' om zo de grote uiteenlopende definiëring vorm te geven. Deze benaming blijkt hedendaags ook niet compleet. Niet enkel criminaliteit draagt bij aan het gevoel van (on)veiligheid. Oppelaar & Wittebrood (2006) noemen tevens verloedering, inrichting van de publieke ruimte, overlast, de sociale samenstelling en de sociale cohesie. Duidelijk is dat de ervaren veiligheid een complex begrip is dat van vele factoren afhankelijk is. Dit onderzoek richt zich op de subjectief gemeten sociale veiligheid en daarom zijn de overlast en de individuele kenmerken van belang. In onderzoek naar de sociale veiligheid in een wijk in Tilburg worden deze twee onderdelen

van sociale onveiligheid onderscheiden (Fijnaut & Zaat, 2003)³. Tevens is voor de veiligheidservaring het niveau van de feitelijke (objectieve) criminaliteit niet bepalend voor de ervaren veiligheid (Blokland, 2009, Wittebrood & Van Beem, 2004).

Overlast hoeft niet per se een strafbaar feit te zijn, zoals bij criminaliteit, maar kan bij mensen wel een gevoel van onveiligheid opwekken. Voorbeelden hiervan zijn hangjongeren, geluidsoverlast of intimidatie (Elffers & De Jong, 2004). Wanneer bewoners de onveiligheid in hun buurt moeten omschrijven zullen zij vooral vormen van overlast noemen. Elk individu zal overlast op een eigen manier ervaren (Tesser et al., 1995). Bewoners met overeenkomende kenmerken zullen de sociale veiligheid vaak op dezelfde wijze ervaren. Hier gaat paragraaf 3.3.2 op in. Tevens zal in de ene wijk meer overlast voorkomen dan in de andere. Overlast en de individuele kenmerken van bewoners behoren tot de situationele context. Dit betekent dat zij gebied gebonden zijn (Oppelaar & Wittebrood, 2006).

Figuur 2 *Sociale veiligheid*

In bovenstaand figuur 3 is schematisch weergegeven hoe sociale veiligheid in dit onderzoek een rol speelt. Het individu ervaart op zijn eigen manier overlast in zijn buurt. Dit beïnvloedt de subjectieve onveiligheid, of te wel de ervaren (on)veiligheid. Individuele kenmerken kunnen ook een directe verbinding met de subjectieve onveiligheid hebben (Tesser et al., 1995). Hierover meer in de volgende paragraaf.

---

³ Een derde onderdeel is persoonsgerelateerde criminaliteit. Dit zijn vormen van criminaliteit in het publieke domein die direct of indirect invloed hebben op de veiligheidsbeleving een persoon. Persoonsgerelateerde criminaliteit wordt in dit onderzoek niet direct gemeten, maar zou indirect wel een rol kunnen spelen bij de totstandkoming van de ervaren sociale veiligheid van bewoners.

3.3 Individuele kenmerken

In dit hoofdstuk vindt de koppeling plaats van de individuele kenmerken aan de twee thema's van de sociale leefbaarheid.

3.3.1 Individuele kenmerken en sociale cohesie

In deze paragraaf zal de verbinding tussen de individuele kenmerken en de sociale cohesie worden gelegd. Tevens zullen hypothesen worden opgesteld die worden getoetst in de analyses. Alle opgestelde hypothesen zijn van toepassing op het gebied in de wijk.

Leeftijd

Mensen worden ongelukkig wanneer zij minder actief zijn, zo krijgen zij het gevoel minder nodig te zijn. Dit stelt de activiteitentheorie (Lemon, Bengtson & Peterson, 1972). Vooral bij ouderen komt dit voor. Hoe ouder iemand wordt hoe inactiever men is. Vaak worden beleidsmaatregelen tegen eenzaamheid dan ook gericht op het behouden van sociale contacten voor ouderen (Willemse, 2012). De reden hiervoor is dat ouderen gelukkiger zijn wanneer zij meer informele activiteiten ondernemen met primaire relaties zoals met familie, vrienden en burens. Deze bevestiging van de activiteitentheorie werd gevonden door Longino & Kart (1982). Wanneer een persoon ouder wordt zal de mobiliteit afnemen. Hierdoor is men meer aangewezen op de buurt (RMO, 2004). Het onderhouden van sociale relaties is vooral voor ouderen belangrijk om een gevoel van eenzaamheid te voorkomen (Heylen, 2012). Jongere mensen staan aan het begin van hun maatschappelijke carrière, gaan naar school of studeren. Zij hebben vaak een breed netwerk wat zich verspreid over een groot gebied. De gebondenheid aan een bepaalde buurt is minimaal. Dit verandert naarmate een persoon ouder wordt (Wittebrood & Van Dijk, 2007; Kleinmans, 2005). De eerste hypothese die getoetst zal worden is: (1a) *'Naarmate een persoon ouder is des te hoger de ervaren sociale cohesie.'*

Etniciteit

De homogeniteitstheorie (McPherson, Smith-Lovin & Cook, 2001) gaat ervan uit dat mensen bij voorkeur het liefst omgaan met 'gelijken'. Dat betekent dat autochtonen het liefste omgaan met andere autochtonen. Zij wonen ook het liefst in een wijk met voornamelijk autochtonen (Gowricharn, 2003; Farley, Steeh, Jackson, Krysan & Reeves, 1993; Farley, Schuman, Bianchi, Colasanto & Hatchett, 1978). Voor allochtonen geldt dat zij een voorkeur hebben voor een gemengde wijk (Dekker, 2006). Dit zijn fenomenen die van toepassing zijn op het niveau van de buurt, maar deze spelen door naar de beleving van het individu. Want de komst van 'nieuwelingen' leidt tot vervreemding vinden zittende bewoners, welke voornamelijk autochtonen zijn (Van Kempen, 1992). Contact met mensen met een andere etniciteit kan er toe leiden dat de afkeer tegen een bepaalde groep juist groter wordt door bevestiging van vooroordelen of afkeuring van de gedragingen (Van Niekerk, Sunier & Vermeulen,

1989). Dit heeft voor allochtonen geen invloed. Zij waarderen het contact met een andere etniciteit, tevens met autochtonen, over het algemeen als positief (Gijsberts et al., 2010). Daarnaast blijkt dat de autochtoon het minste contact heeft met de burens en andere buurtbewoners. Dit in vergelijking met andere veelvoorkomende bevolkingsgroepen in Nederland, zoals Turken en Marokkanen (Gijsberts, Van der Meer & Dagevos, 2009). De tweede hypothese die getoetst zal worden is: (2a) *'Een autochtoon ervaart minder sociale cohesie in vergelijking met een allochtoon.'*

Sociaal economische status

Fischer (1982) stelt dat het sociale netwerk van mensen met een hoger opleidingsniveau een grotere geografisch reikwijdte heeft, in vergelijking met lagere opleidingsniveaus. Tevens is het netwerk van hogeropgeleiden groter. De binding met de buurt is voor mensen met een hogere sociaal economische status lager omdat zij contacten voornamelijk buiten de buurt hebben (Lupi, 2005; De Hart et al., 2002). Mensen met een lager inkomen of lager opleidingsniveau hebben onderling een meer vergelijkbaar levenspatroon. Lager opgeleiden hebben een grotere kans om hun contacten in hun buurt op te doen. Voor hogeropgeleiden is het werk een veel voorkomende plek om contacten op te doen (Völker, Andriessen & Posthumus, 2014). Mensen met een hogere sociaal economische status hebben een kleinere kans dan mensen met een lagere sociaal economische status, om in dezelfde buurt te wonen als goede vrienden of familieleden (Dekker & Bolt, 2005). Hierdoor kan er een groter gevoel van verbondenheid en dus sociale cohesie ontstaan (Bolt & Van Kempen, 2008; De Kam & Needham, 2003). De hypothese die getoetst zal worden is: (3a) *'Naar mate de sociaal economische status van een persoon hoger is, des te lager de ervaren sociale cohesie.'*

3.3.2 Individuele kenmerken en sociale veiligheid

De ervaren veiligheid in een wijk is tevens afhankelijk van de individuele kenmerken (Oppelaar & Wittebrood, 2006). Net als de sociale cohesie wordt ook sociale veiligheid verbonden met de drie individuele kenmerken en zijn de hypothese op de wijk gericht.

Leeftijd

Mensen die fysiek en sociaal kwetsbaar zijn voelen zich in sterkere mate onveilig (Yin, 1980). Dit komt omdat zij zich niet gemakkelijk kunnen weren tegen gevaar en situaties eerder als problematisch ervaren (VROM, 2004; Kanan & Pruitt, 2002; Yin, 1980). De sociale kwetsbaarheid neemt toe naar mate personen ouder worden, omdat zij minder in staat zijn zichzelf te verdedigen (Oppelaar & Wittebrood, 2006). Ouderen mijden ook zoveel mogelijk situaties waarin zij zich mogelijk onveilig kunnen voelen, bijvoorbeeld 's avonds op straat (Maas-de Waal & Wittebrood, 1999). Zoals eerder al vermeld, zijn ouderen meer gericht op de eigen wijk. Dit in tegenstelling tot de jongere generaties, die bijvoorbeeld vaak buiten de wijk werken (RMO, 2004). De veiligheidservaring die ouderen opdoen kunnen zij in

mindere mate vergelijken met de veiligheidssituatie elders en zijn dus minder rationeel. Jongere generaties vergelijken situaties elders met de eigen wijk. Zij zien onveiligheid als iets wat voorkomt buiten de eigen buurt (Elffers & De Jong, 2004). De hypothese die getoetst zal worden is: (1b) *'Naar mate een persoon ouder is des te lager de ervaren sociale veiligheid.'*

Etniciteit

Het model van Schelling (1969) gaat er van uit dat individuen een voorkeur hebben voor de etnische achtergrond van hun buurtgenoten. Kenmerken van andere groepen die het minst lijken op de eigen gebruiken worden als negatief of bedreigend beoordeeld. Elias & Scotson (1976) concluderen dat angstgevoelens bij personen gekoppeld kunnen zijn aan de aanwezigheid van mensen met een andere etniciteit. Negatieve gedachten en spanningen tussen verschillende bevolkingsgroepen hoeven niet het resultaat te zijn van feitelijke conflicten, dit stelt de sociale identificatietheorie (Tajfel, 1982). Bij een toename van de culturen en verschillende nationaliteiten in een buurt is gedrag van elkaar lastiger te begrijpen. Mensen zijn minder legitiem om elkaar aan te spreken op het gedrag (Van Tilburg, 2010). Het bedreigde gevoel wordt ook wel 'etnische competitie' genoemd (Hooghe, Reeskens, Stolle & Trappers, 2009). Hierbij kan gedacht worden aan bijvoorbeeld competitie op de arbeidsmarkt (Sherif, 1967; Levine & Campbell, 1965). Voor autochtonen hebben de onveiligheidsgevoelens ten aan zien van een andere etniciteit een groter effect op de veiligheid dan voor allochtonen (Kanan & Pruitt, 2002; Wilcox Rountree & Land, 1996; John & Bates, 1990). De hypothese die getoetst zal worden is: (5) *'Een autochtoon voelt zich minder sociaal veilig dan een allochtoon.'*

Sociaal economische status

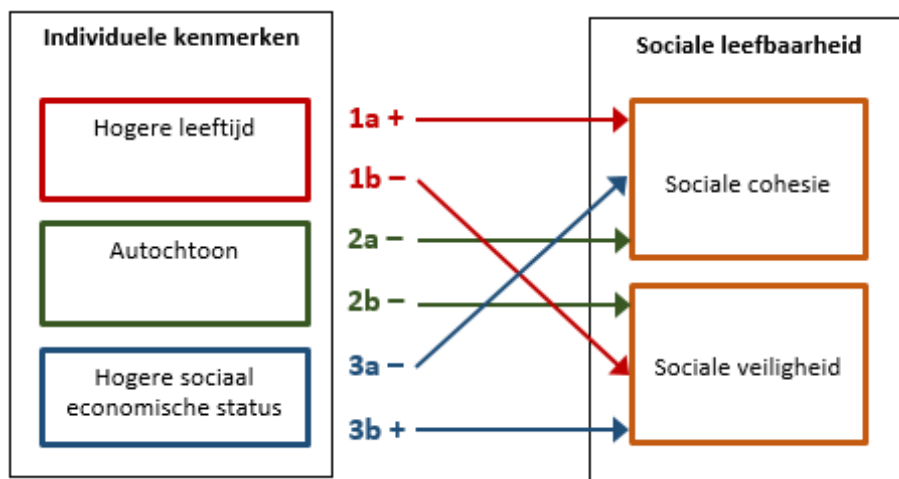
Mensen met een hogere sociaal economische status hebben de beschikking over meer hulpbronnen, in vergelijking met mensen met een lagere sociaal economische status. Dit stelt de hulpbronnentheorie (Wilson & Musick, 1997). Wanneer de sociaal economische status van een individu hoger is, heeft het individu meer hulpbronnen ter beschikking. Financiële hulpbronnen zijn onder andere het inkomen en het opleidingsniveau (Oppelaar & Wittebrood 2006; Kleinhans, 2005). Bij de sociale hulpbronnen spelen de sociale relaties een grote rol. De sociale relaties van individuen met hoge sociaal economische status zijn vaak van grotere waarde omdat dit andere personen met een hoge sociaal economische status zijn die over meer informatie beschikken (Lahelma, Martikanen, Laaksonen & Aittomäki, 2004).

Oppelaar en Wittebrood (2006) concluderen dat mensen die lager opgeleid zijn een grotere kans hebben om zich onveilig te voelen. De reden hiervoor is dat zij, vanwege hun economische situatie, vaker genoodzaakt zijn om in een minder veilige buurten te wonen (Wilson, 1987). Hoger opgeleiden daarentegen voelen zich in hun buurt veiliger, dit zelfde geldt voor mensen die betaald werk verrichten in vergelijking met werklozen. Het leven van mensen met een hogere sociaal economische status

speelt zich voornamelijk buiten de wijk af. Dat van mensen met een lagere economische status is voornamelijk op de eigen woonomgeving gericht (Lupi, 2005; De Hart et al., 2002). Zij zullen dus in grotere mate blootgesteld worden aan situaties die onveiligheid opwekken (Killias, 1990). De hypothese die getoetst zal worden is: (3b) *'Naar mate de sociaal economische status van een persoon hoger is des te hoger de ervaren sociale veiligheid.'*

3.4 Conceptueel model

In deze paragraaf worden de bevindingen uit de literatuur schematisch weergegeven in een conceptueel model. De afhankelijke variabele in dit onderzoek is de sociale leefbaarheid, deze bestaat uit de sociale cohesie en de sociale veiligheid. Deze wordt beïnvloed door de individuele kenmerken van bewoners.

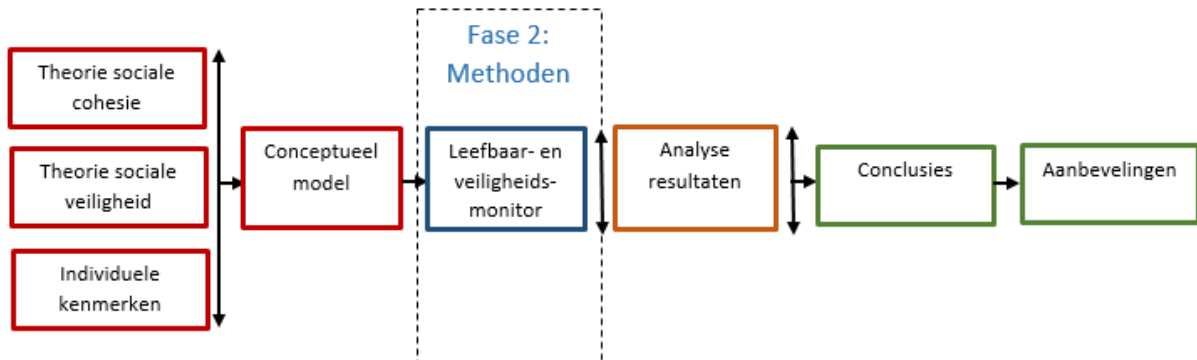

Figuur 3 *Conceptueel model*

In totaal zijn er zes hypothesen opgesteld, deze zijn in voorgaande paragraaf genummerd en zijn in figuur 4 met dit zelfde nummer aangegeven. Achter het nummer staat een – of + teken, dit betekent een negatieve of positieve invloed. Dit is afhankelijk van de wijze waarop de hypothese is opgesteld. Er behoren bij elk individueel kenmerk twee hypothesen. Telkens één behorend bij sociale cohesie (a) en bij sociale veiligheid (b).

4. Data & methode

In dit hoofdstuk wordt uiteengezet hoe de kwantitatieve data-analyse is opgezet. Er wordt algemene informatie over de data uiteengezet en de operationalisering wordt besproken. De methode zal daarna aan bod komen. De data en methode behoren tot de tweede fase van dit onderzoek. De analyses worden uitgevoerd met data uit 2013 maar als verbreding van dit onderzoek worden dezelfde analyses uitgevoerd met data uit 2007. Daarmee wordt gekeken of de resultaten tijdsgebonden of constant zijn.

Figuur 1c *Onderzoeksmodel*

4.1 Data

In dit onderzoek zijn er twee databestanden gebruikt. Te weten de Leefbaarheids en Veiligheidsmonitor 2007 en dezelfde monitor uit 2013. Deze zullen apart worden besproken. De monitor 2013 zal hieronder worden besproken. De algemene informatie over de Leefbaarheid en Veiligheidsmonitor 2007 is te vinden in bijlage 3.

4.1.2 Leefbaarheids- en veiligheidsmonitor 2013

Er is een steekproef genomen op basis van alle adressen in de gemeente Deventer. Onder deze bewoners zijn surveys uitgezet. Per adres is er maximaal één persoon aangeschreven. Voor de monitor van 2013 zijn er 5.948 vragenlijsten verstuurd. Het doel was om minimaal 1900 vragenlijsten te ontvangen. In totaal zijn er 1.986 vragenlijsten teruggestuurd, dit komt neer op een respons 33%. Dit kan worden gezien als een normaal responspercentage voor Nederlandse begrippen (De Leeuw & De Heer, 2002). Deelnemers zijn minimaal 18 jaar oud en wonen in de gemeente Deventer. Van 1.986 vragenlijsten is 46% digitaal ingestuurd en 54% schriftelijk. Er is voor dit onderzoek niet bekend of er een verschil te zien is tussen respondenten die de digitaal vragenlijst hebben ingestuurd en degen die de schriftelijke versie hebben ingestuurd.

In dit onderzoek is de groep respondenten geselecteerd die woonachtig zijn in één van de vier eerder genoemde buurten in Keizerslanden. In totaal zijn 1417 bewoners benaderd benadert. Hiervan hebben

425 de vragenlijst (al dan niet deels) ingevuld teruggestuurd. Dit komt neer op een respons van 30%. Iets lager dan het gemeentelijke gemiddelde, maar nog steeds conform het gemiddelde (De Leeuw & De Heer, 2002). Dit kan komen omdat er een oversampling in zit van de buurten in Keizerslanden vanwege de monitor herstructurering. Wanneer een respondent minder dan 50% van de vragenlijst heeft ingevuld is deze persoon niet opgenomen in de data. Dit verklaart het verschil tussen de 425 ontvangen ingevulde vragenlijsten en het uiteindelijke aantal van N=174 in de dataset. Dit is een keuze van de gemeente Deventer die deze dataset beheert. Helaas is er in dit onderzoek dus geen beschikking over de informatie uit de 251 vragenlijsten die niet in de dataset zijn opgenomen.

4.2 Operationalisering

In deze paragraaf wordt de operationalisering van de variabelen besproken. Hierin is de opdeling gemaakt in afhankelijke, onafhankelijke en controlevariabelen. Het aantal respondenten waarmee de analyses zijn uitgevoerd verschilt. Het aantal respondenten die een geldig antwoord hebben gegeven op alle vragen die behoren bij de variabelen worden meegenomen in de analyse. Zo kan het dat de ene analyse bestaat uit meer respondenten dan een andere analyse. Er is hier voor gekozen om elke afzonderlijke analyse met zoveel mogelijk respondenten uit te voeren. Onder een niet geldig of bruikbaar antwoord wordt verstaan het niet beantwoord hebben van één of meerdere vragen of het beantwoorden van de vraag met de optie weet niet / geen mening. De analyse met de kleinste groep respondenten zijn model 3.1b en 4b, namelijk n=119, het hoogst aantal respondenten is n=135 (model 1a, 2a en 3.2a).

4.2.1 Afhankelijke variabelen

De twee afhankelijke variabelen zijn sociale cohesie en sociale veiligheid. Deze twee vormen samen de sociale leefbaarheid.

Sociale cohesie

Sociale cohesie is gemeten op basis van vier stellingen. Elke stelling kon de respondent beantwoorden op basis van een vijfpuntschaal: (1) helemaal mee eens; (2) mee eens; (3) neutraal; (4) niet mee eens; (5) helemaal niet mee eens. De stellingen die aan de respondenten zijn voorgelegd zijn: (1) de mensen gaan in de buurt op een prettige manier met elkaar om, (2) ik voel me thuis bij de mensen die in de buurt wonen, (3) de mensen in de buurt kennen elkaar nauwelijks en (4) ik woon in een gezellige buurt waar mensen elkaar helpen en dingen samen doen. Ook in ander onderzoek worden deze stellingen gebruikt bij de operationalisering van sociale cohesie (Lee & Earnest, 2003; Bellair, 1997; Sampson et al., 1997). Als er wordt gekeken naar de theoretisch operationalisering is te zien dat gemeenschappelijke normen en waarden en het daarvoor opkomen wordt gemeten door stelling 1 en

4. De mate van sociale interactie wordt gemeten met stellingen 2, 3 en 4. De mate van binding met de buurt wordt voornamelijk gemeten met stellingen 2 en 4.

De stellingen 1,2 en 4 zijn gehercodeerd om, net als bij stelling 3, een hogere score op de variabele overeen te laten komen met een hogere mate van sociale cohesie. De vier stellingen zijn samen opgeteld tot de somschaal sociale cohesie. De minimale score die haalbaar is, is een vier, dit komt overeen met een lage mate van ervaren sociale cohesie. Twintig is de maximale score en geldt voor een hoge mate van ervaren sociale cohesie. De correlatie van de vier stelling samen is $\alpha = .777$, dit is een hoge betrouwbaarheid want $\alpha > .70$ (Hinkle, Wiersma & Jurs, 1998).

Sociale veiligheid

In het theoretisch kader is te lezen dat de veiligheidsbeleving bestaat uit drie aspecten. Eerdere ervaringen, overlast en het gevoel van (on)veiligheid. Bij het tot stand komen van het onveiligheidsgevoel zal een persoon allerlei facetten meenemen in de overweging zich wel of niet veilig te voelen. Bij de analyse wordt de sociale veiligheid gemeten op basis van variabelen die overlast en de subjectieve onveiligheid meten. Over eerdere ervaringen is geen informatie beschikbaar en zal daarom zoals eerder vermeld niet worden meegenomen in dit onderzoek. Het is wel zo dat eerdere ervaringen indirect van invloed kunnen zijn bij de subjectieve veiligheidservaring van een individu.

De overlast wordt gemeten met twee vragen. De eerste is: Hoe vaak heeft u last van overlast van groepen jongeren? De tweede vraag is: Hoe vaak heeft u last van overlast door omwonenden? Bij beide vragen zijn de antwoordmogelijkheden (1) vaak, (2) soms en (3) (bijna) nooit. Deze twee variabelen die overlast meten worden samengenomen tot één variabele. Hierbij is het minimum 2 en het maximum 6. Deze worden gehercodeerd (2 wordt 1, 3 wordt 2, 4 wordt 3, 5 wordt 4 en 6 wordt 5). De waarde 1 betekent veel overlast en een 5 betekent weinig overlast.

De subjectieve onveiligheid wordt gemeten met twee variabelen. De eerste is een stelling: Ik ben bang om in mijn eigen buurt te worden lastiggevallen of beroofd. De respondent heeft hierbij de keuze uit vijf antwoorden: (1) helemaal mee eens; (2) mee eens; (3) neutraal; (4) mee oneens en (5) helemaal mee oneens. De tweede vraag bestaat uit het geven van een cijfer: Welk cijfer van 1 tot en met 10 zou u geven voor de veiligheid in uw buurt? De respondent kan hierop een cijfer van 1 tot en met 10 geven. De variabele is vervolgens opgedeeld in vijf categorieën, 1 tot en met 4 wordt 1, 5 wordt 2, 6 wordt 3, 7 wordt 4 en 8 tot en met 10 worden 5. Hier is voor gekozen om 5 concrete, normaal verdeelde categorieën te krijgen. Daarbij is in overweging genomen dat het waarderingsproces van bewoners verschilt. Voor de ene bewoner is een 7 erg hoog, en voor de ander een 10, dit zelfde geldt voor de lage cijfers. Met deze hercodering is er een meer realistische variabele aangemaakt.

De drie variabelen worden samengenomen tot één variabele sociale veiligheid op basis van een somschaal, deze heeft een minimum van 3 en een maximum van 15. De betrouwbaarheid van deze schaal is $\alpha = .676$. Daarmee behoort dit tot een middelbare betrouwbaarheid want $\alpha \geq .50$ en $\alpha < .70$ (Hinkle et al., 1998). Wel is het zo dat de score vrij hoog in de categorie valt, daarom wordt deze schaal als betrouwbaar genoeg geacht sociale veiligheid te meten. Hierbij geldt ook dat het lastig is om een perfect samenhangende schaal te creëren. Dit omdat mensen die overlast ervaren zich niet per se onveilig zouden moeten voelen en andersom (Blokland, 2009).

4.2.2 Onafhankelijke variabelen

De onafhankelijke variabelen in dit onderzoek zijn de individuele kenmerken van bewoners. De reden hiervoor omdat deze kenmerken in bestaande onderzoeken de grootste invloed blijken te hebben op de leefbaarheid (Wittebrood & Van Dijk, 2007; VROM, 2004; De Hart et al., 2002).

Leeftijd

De vraag 'Wat is uw leeftijd?' meet de leeftijd van de respondenten. De respondenten konden hierop vrij antwoorden omdat het een open vraag betreft. In het databestand zijn respondenten minimaal 18 jaar oud. De jongste respondent is 21 jaar en de oudste 93 jaar.

Etniciteit

De etniciteit van de respondenten is gemeten met de vraag: Bent u zelf of is één van uw ouders buiten Nederland geboren? De antwoordcategorieën zijn: ja en nee. De respondenten die een bruikbaar antwoord hebben gegeven op de vraag zijn opgedeeld in twee groepen. De respondenten die 'ja' hebben geantwoord worden allochtonen benoemd en krijgen de score van nul op etniciteit. Degene die 'nee' hebben geantwoord vormen de groep autochtoon en krijgen de score van één op etniciteit. De operationalisering is in overeenstemming met de definitie van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Zij stellen dat wanneer ten minste één ouder in het buitenland is geboren iemand een allochtoon genoemd mag worden.

Sociaal economische status

De sociaal economische status is mede geïntroduceerd door Bourdieu (1986). Het is een begrip dat niet direct gemeten kan worden zoals dat wel kan bij leeftijd of etniciteit. Belangrijke indicatoren zijn het opleidingsniveau, hoogte van het inkomen en de beroepsstatus (Berkel- Van Schaik & Taks, 1990). De sociaal economische status is een bepaling van de stratificatie van laag naar hoog. Er bestaat niet één uitputtende maat om het begrip te meten (Galobardes, Shaw, Lawlor, Lynch & Davey Smith, 2006). In dit onderzoek bestaat de sociaal economische status uit het opleidingsniveau (hoogste genoten opleiding) en het (objectieve) inkomen. Het opleidingsniveau en het inkomen zullen apart van elkaar worden geanalyseerd, omdat de samenhang onvoldoende is.

Het opleidingsniveau wordt gemeten met de vraag: wat is uw hoogst afgeronde opleiding? De antwoordcategorieën zijn: (1) geen afgeronde opleiding; (2) lager onderwijs (lavo of VGLO en inclusief speciaal onderwijs, zoals blo of lom); (3) lager beroepsonderwijs, vmbo basisberoepsgerichte of kaderberoepsgerichte leerweg; (4) mavo, vmbo theoretische of gemengde leerweg, ULO, MULO; (5) middelbaar beroepsonderwijs (mbo, bol, bbl); (6) havo/vwo; (7) hoger beroepsonderwijs; (8) wetenschappelijk onderwijs.

Daarnaast worden de analyses met het objectieve inkomen uitgevoerd. Het inkomen is gemeten met de vraag: In welke inkomensgroep valt, alles bij elkaar geteld, het gezamenlijke netto jaarinkomen van alle leden van uw huishouden? Netto is wat overblijft na aftrek van belasting en premies. Vakantietoeslag, kinderbijslag, studiebeurs, 13e maand, bijverdiensten en dergelijke tellen ook mee bij het netto inkomen. De antwoordcategorieën zijn: (1) tot €11.000 ; (2) €11.100 tot €14.300; (3) €14.300 tot €15.900; (4) €15.900 tot €22.000 en (5) €22.000 of meer. Er worden dummyvariabelen aangemaakt waarvan de eerste 'gemiddeld' heet, dit zijn mensen die vallen in de categorie 3 en 4. Een andere dummyvariabelen heet 'hoog' dit zijn de respondenten die (5) €22.000 of meer, hebben geantwoord. De referentiecategorie bestaat uit de respondenten die in de eerste twee categorieën vallen.

4.2.3 Controlevariabelen

Er zullen twee controlevariabelen worden opgenomen in de analyses. Dit zijn 'verantwoordelijk voor de leefbaarheid in de buurt' en 'discriminatie'. In hoeverre iemand zich verantwoordelijk voelt voor de leefbaarheid in de buurt heeft invloed op de mate waarin iemand zich inzet voor de wijk (Bolt & Ter Maat, 2005). Het is aannemelijk dat iemand dan meer sociale cohesie en de sociale veiligheid hoger beoordelen dan bewoners die zich niet verantwoordelijk voelen of inzetten voor de wijk. Dit is gemeten met de vraag: Voelt u zich medeverantwoordelijk voor de leefbaarheid in uw buurt? De antwoordcategorieën hierbij zijn (1) ja, en (2) nee. De respondenten die 'ja' hebben geantwoord vormen de variabele 'verantwoordelijk', de respondenten die nee hebben geantwoord vormen de referentiecategorie.

Als een persoon wordt gediscrimineerd zal men zich naar alle waarschijnlijkheid minder veilig voelen en minder snel contact maken met anderen. Voor personen met bepaalde kenmerken is de kans op discriminatie groter, bijvoorbeeld voor de groep allochtonen (Andriessen, Fernee & Wittebrood, 2014). Discriminatie is gemeten met de vraag: heeft u zich in het afgelopen jaar gediscrimineerd gevoeld? Hierbij zijn er twee antwoorden mogelijk (1) ja en (2) nee. De respondenten die 'ja' hebben geantwoord vormen de variabele 'discriminatie'. Degene die 'nee' hebben geantwoord vormen de referentiecategorie.

4.2.4 Beschrijvende statistieken

In deze paragraaf wordt in een tabel de beschrijvende statistieken getoond van de variabelen die in de analyses worden gebruikt.

Tabel 2 *Beschrijvende statistiek*

Variabele	N	Min	Max	M	SD
1.Sociale cohesie	135	4	20	12.739	2.951
2.Sociale veiligheid	106	3	15	10.790	2.857
3.Leeftijd	135	21	93	47.06	19.071
4.Autochtoon	99	0	1	.736	-
5.Opleidingsniveau	129	1	8	4.80	1.824
6a.Gemiddeld	23	0	1	.173	-
6b.Hoog	44	0	1	.328	-
7.Verantwoordelijk	135	0	1	.668	-
8.Discriminatie	135	0	1	.105	-

De beschrijvende statistiek is gegeven van het model met het hoogste aantal respondenten (1a, N=135). Daardoor kan het dat sociale veiligheid in deze beschrijving bijvoorbeeld N=106 is.

In tabel 3 zijn de verbanden tussen alle variabelen weergegeven. De twee afhankelijke variabelen hangen significant sterk samen. Dit is een bevestiging dat deze twee indicatoren beide wat kunnen beweren over de sociale leefbaarheid. Daarnaast is er een significante samenhang te zien tussen enkele onafhankelijke variabelen. Deze samenhang heeft tot gevolg dat andere voorspellers (onafhankelijke variabelen) deels te voorspellen zijn doordat er samenhang is met een bestaande onafhankelijke variabelen. Elke nieuwe voorspeller in een model geeft dan niet voor honderd procent nieuwe informatie. Dit fenomeen wordt ook wel multicolineariteit genoemd: voorspellers delen hun lineaire samenhang met de afhankelijke, wanneer er meerdere voorspellers zijn in het model. De samenhang tussen onafhankelijke variabelen in dit onderzoek lijken logisch. Zo doelt de samenhang van leeftijd met autochtoon op meer oudere autochtonen dan allochtonen. Het hoger inkomen hangt samen met het opleidingsniveau, dit komt omdat mensen met een hoger genoten opleiding naar alle waarschijnlijkheid een baan hebben die beter betaald dan mensen die lager opgeleid zijn. Deze samenhangen tussen onafhankelijke variabelen wordt niet als problematisch gezien omdat de onafhankelijke los van elkaar worden geanalyseerd. De multicolineariteit kan wel invloed hebben op model 4. Tevens is te zien is dat de controlevariabelen in drie van de vier correlaties samenhang hebben met de afhankelijke variabelen. Dit maakt hen tot goede controlevariabelen.

Tabel 3 Correlatiecoëfficiënten (Pearson)

Variabele	1	2	3	4	5	6a	6b	7	8
1.Sociale cohesie	-								
2.Sociale veiligheid	.529***	-							
3.Leeftijd	.212**	.174*	-						
4.Autochtoon	.020	-.074	.200***	-					
5.Opleidingsniveau	-.145*	-.044	-.353***	.072	-				
6a.Gemiddeld	.050	-.068	.073	.035	.049	-			
6b.Hoog	.044	.117	-.124	.062	.342***	-.308***	-		
7.Verantwoordelijk	.153**	.127	.018	-.003	.152**	-.030	.142*	-	
8.Discriminatie	-.247***	-.390***	-.055	-.089	.022	-.018	-.080	.082	-

*p = < 0.1 , **p = < 0.05 , ***p = < 0.01

4.2.4 Nulmeting 2007

Met de uiteindelijke resultaten van de analyses kan er wat gezegd worden over de huidige situatie (2013). Het is interessant om de resultaten te vergelijken met data uit 2005. Zo kan worden nagegaan of de invloed van de individuele kenmerken is veranderd. In bijlage 3 is een beschrijving van de dataset uit 2005 terug te vinden. De beschrijvende statistiek van de variabelen zijn in bijlage 4 weergegeven. Doordat er in dit databestand minder respondenten zijn opgenomen kan verwacht worden dat de betrouwbaarheid lager is. Het analyseren van de data uit 2007 is een verbreding van dit onderzoek en dient als vergelijking met de recentere gegevens.

4.3 Methode

Om te toetsen hoe groot de invloed is van de verschillende individuele kenmerken op de sociale leefbaarheid worden er regressieanalyses uitgevoerd. Hier is voor gekozen omdat zo op een overzichtelijke manier de invloed van elke onafhankelijke variabelen zichtbaar wordt op de afhankelijke variabele. De afhankelijke variabelen hebben een ordinale schaal en bestaan uit somschalen met 13 en 17 categorieën. Dit aantal vijf of hoger en daarmee maakt het de schalen geschikt voor regressieanalyses (Babbie, 2004; Hinkle et al., 1998). Zowel voor sociale cohesie als voor de sociale veiligheid zullen er enkelvoudig en multipele regressieanalyses worden uitgevoerd. Dit worden de modellen 1 tot en met 4 genoemd. Voor de sociale cohesie worden de modellen aangeduid met een 'a' achter het nummer van het model, bij sociale veiligheid is dit een 'b'. In model 1 wordt de invloed van de leeftijd getoetst, model 2 gaat in op de invloed van etniciteit op de sociale cohesie, model 3.1 op de invloed van het opleidingsniveau, model 3.2 over de invloed van het inkomen. In model 4 worden alle variabelen samen in één model getoetst. Deze modellen worden daarna nogmaals uitgevoerd met toevoeging van de controlevariabele, dit zijn de multipele regressieanalyses.

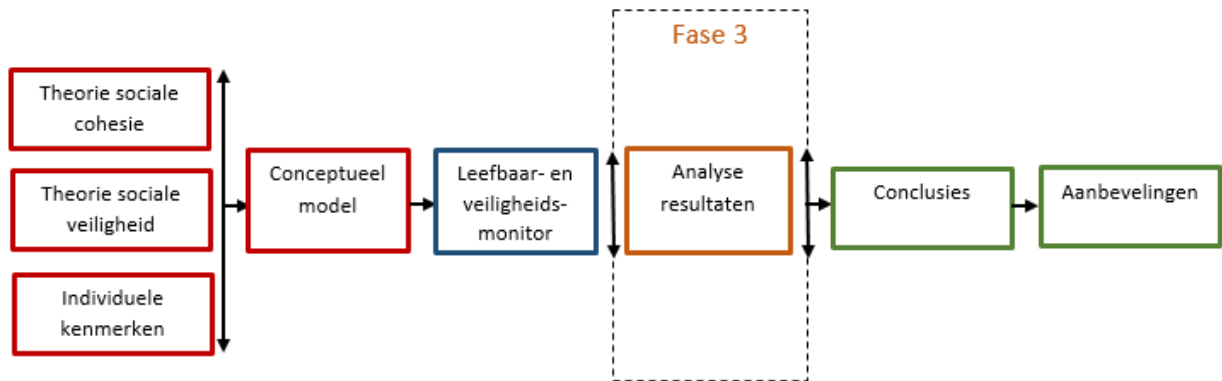
Volgens een online berekening (Roasoft.com) zal de opvang het aantal respondenten in de analyse minimaal 68 zijn bij een betrouwbaarheidsniveau van 90%⁴. Voor een betrouwbaarheidsniveau van 95% geldt dat dit aantal 95 moet zijn (10% foutenmarge). Hieraan wordt voldaan, in 4.3 wordt verder in gegaan op het aantal respondenten in betreffende analyses. Wetenschappelijke berekeningen zijn tevens getoetst. Voor het minimaal aantal respondenten gelden verschillende berekeningen. De eerste is $50 + 8m$, waar bij de m staat voor het aantal onafhankelijke variabelen. In model 4 met toevoeging van controlevariabele is het aantal onafhankelijke variabelen het hoogst, namelijk zeven. Hiervoor geldt dus $50+(8*7)$, wat neer komt op minimaal 106 respondenten. Een andere, en strengere eis is $N \geq 104 + m$ (Tabachnik & Fidell, 2001). Uit deze berekening komt dat het aantal respondenten in de analyses minimaal $N=111$ moet zijn. De analyses die met de data uit 2013 worden uitgevoerd voldoen aan deze twee eisen.

---

⁴ Het foutenpercentage is een positieve of negatieve afwijking die wordt toegestaan op de nauwkeurigheid van voorspellen. Als bijvoorbeeld een vraag door respondenten voor 35% positief wordt beantwoord, dan stelt het foutenpercentage van 10% dat in de werkelijke situatie tussen de 25 en 45% van de mensen in de wijk ook positief zal antwoorden. Het betrouwbaarheidsniveau geeft aan hoe vaak het werkelijke percentage van de populatie dat een antwoord zou geven binnen de foutenmarge ligt (Van Peet, Hox & Namesnik, 2011) .

5. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de analyses besproken. De resultaten van de analyses met de data uit 2007 zijn terug te vinden in bijlage 5. In dit hoofdstuk worden alleen de belangrijkste resultaten met de data van 2007 besproken, en de verschillen met de uitkomsten die in dit hoofdstuk worden gepresenteerd (data 2013).

Figuur 1d *Onderzoeksmodel*

5.1 Invloed van de individuele kenmerken op de sociale cohesie

In deze paragraaf worden alle modellen besproken waarin de sociale cohesie als afhankelijke variabele is opgenomen.

Model 1a

In model 1a is de onafhankelijke variabele de leeftijd van de respondent. Uit de enkelvoudige regressieanalyse blijkt dat leeftijd een significante invloed heeft op de sociale cohesie ($B = .033$, $t(133) = 2.510$, $p < .05$). De constante waarde ($B = 11.115$, $t(133) = 16.089$) geldt voor de respondent(en) met de jongste leeftijd, dit is 21 jaar. Voor personen die ouder zijn dan 21 jaar geldt de regressievergelijking: Ervaren sociale cohesie (Y) = $11.115 + (.033 * \text{leeftijd})$. De leeftijd verklaart voor 4,5% van de variantie in ervaren sociale cohesie ($R^2 = .045$, $F(1, 133) = 6.299$, $p < .05$).

De analyse met de onafhankelijke variabele leeftijd is nogmaals uitgevoerd met toevoeging van de controlevariabelen 'verantwoordelijkheid' en 'discriminatie'. Uit de multipele regressieanalyse blijkt dat leeftijd dan een significante voorspeller blijft voor de mate van sociale cohesie ($B = .030$, $t(131) = 2.370$, $p < .05$). De regressievergelijking voor dit model is: Ervaren sociale cohesie (Y) = $10.826 + (.030 * \text{leeftijd}) + (1.024 * \text{verantwoordelijkheid}) + (-2.399 * \text{discriminatie})$. Model 1a met controlevariabelen verklaart voor 12,8% de variantie in de ervaren sociale cohesie ($R^2 = .128$, $F(3, 131) = 6.424$, $p < .01$).

Doordat de onafhankelijke leeftijd significant blijft na de controle wordt de opgestelde hypothese (1a) *'Naar mate een persoon ouder is des te hoger de ervaren sociale cohesie'* bevestigd.

Model 2a

De etniciteit van de respondent is in model 2a de onafhankelijke variabele. Uit de enkelvoudige regressieanalyse blijkt dat deze variabele geen significante invloed heeft op de sociale cohesie. De constante waarde geldt voor de respondenten die allochtoon zijn ($B = 12.637$, $t(133) = 25.394$). Voor autochtonen geldt de regressievergelijking: ervaren sociale cohesie (Y) = $12.637 + (.134 * \text{autochtoon})$. Voor autochtonen geldt altijd de waarde van 1, dit omdat de variabele etniciteit dichotoom is. Etniciteit verklaart geen variantie ($R^2 = .000$, $F(1, 133) = .053$, $p = >.10$).

Met toevoeging van de controlevariabelen vormt etniciteit vormt de etniciteit wederom geen significante invloed ($B = -.073$, $t(133) = -.130$, $p = >.10$). Bij de analyse behoort de regressievergelijking: ervaren sociale cohesie (Y) = $7.670 + (-.073 * \text{autochtoon}) + (1.075 * \text{verantwoordelijk}) + (-2.509 * \text{discriminatie})$. Het percentage verklaarde variantie van het model in ervaren sociale cohesie is 9,1% ($R^2 = .091$, $F(3, 131) = 4.341$, $p = <.01$). De hypothese (2) *'Een autochtoon ervaart minder sociale cohesie in vergelijking met een allochtoon'* kan worden verworpen.

Model 3.1a

In model 3a is de onafhankelijke variabele het opleidingsniveau van de respondent. Uit de enkelvoudige regressieanalyse blijkt dat het opleidingsniveau een significante invloed heeft op de sociale cohesie ($B = -.225$, $t(127)$, $p = <.10$). De regressievergelijking die geldt voor het opleidingsniveau is: ervaren sociale cohesie (Y) = $13.811 + (-.225 * \text{opleidingsniveau})$. Het opleidingsniveau heeft minimaal de waarde 1 (geen afgeronde opleiding) en maximaal de waarde 8 (wetenschappelijk onderwijs). Het model verklaart 2,1% ($R^2 = .021$, $F(1, 127) = 2.752$, $p = <.10$).

Wanneer de controlevariabelen worden toegevoegd aan model 3a, blijkt het opleidingsniveau nog steeds significant te zijn ($B = -.246$, $t(125) = -1.899$, $p = <.10$). Bijbehorende regressievergelijking is: ervaren sociale cohesie (Y) = $+ (-.246 * \text{opleidingsniveau}) + (1.309 * \text{verantwoordelijk}) + (-2.509 * \text{discriminatie})$. De verklaarde variantie is 12,1% ($R^2 = .121$, $F(3, 125) = 5.740$, $p = <.01$). Dit betekent dat de hypothese (3) *'Naar mate de sociaal economische status van een persoon hoger is, des te lager de ervaren sociale cohesie'* wordt bevestigd met de variabele opleidingsniveau.

Model 3.2a

Het inkomen is in model 4a de onafhankelijke variabele. Hierin zijn de variabelen 'gemiddeld' en 'hoog' opgenomen. Deze twee variabelen vormen de categorieën gemiddeld inkomen en hoog inkomen. Respondenten met een laag inkomen vormen de referentiegroep, voor hen geldt de constante ($B =$

12.499, $t(132) = 34.692$). Zowel 'gemiddeld' ($B = .557$, $t(132) = .784$, $p = >.10$) als 'hoog' ($B = .736$, $t(132) = 736$, $p = >.10$) zijn niet significant. Voor model 3a geldt de regressievergelijking: ervaren sociale cohesie (Y) = 12.499 + (.557 * gemiddeld inkomen) + (.736 * hoog inkomen). Het inkomen verklaart 0,7% variantie in ervaren sociale cohesie ($R^2 = .007$, $F(2, 132) = .439$, $p = >.10$).

Het inkomen is met toevoeging van de controlevariabelen wederom niet significant (gemiddeld inkomen; $B = .289$, $t(130) = .690$, $p = >.10$, en hoog inkomen; $B = .093$, $t(130) = .560$, $p = >.10$). De regressievergelijking van dit model is: ervaren sociale cohesie (Y) = 12.210 + (.289 * gemiddeld inkomen) + (.093 * hoog inkomen) + (1.050 * verantwoordelijk) + (-2.471 * discriminatie). De verklaarde variantie in de ervaren sociale cohesie is 9,2% ($R^2 = .092$, $F(4, 130) = 3.297$, $p = <.05$).

Model 4a

In model 4a zijn alle de onafhankelijke variabelen opgenomen. Hieruit blijkt dat de leeftijd significant blijft ($B = .026$, $t(123) = 1.734$, $p = <.10$). Het opleidingsniveau is niet meer significant in dit model ($B = -.062$, $t(123) = 1.621$, $p = >.10$). Waar het dat afzonderlijk nog wel was (model 3.1a). Voor model 4a geldt de regressievergelijking: ervaren sociale cohesie (Y) = 12.106 + (.026 * leeftijd) + (.062 * autochtoon) + (-.200 * opleidingsniveau) + (.394 * gemiddeld inkomen) + (.795 * hoog inkomen). De onafhankelijke variabelen te samen verklaart 6,2% variantie in ervaren sociale cohesie ($R^2 = .062$, $F(5, 123) = 1.621$, $p = >.10$).

Met toevoeging van de controlevariabelen blijft de leeftijd een significante voorspeller ($B = .024$, $t(121) = 1.676$, $p = <.10$). De regressievergelijking van dit model is: ervaren sociale cohesie (Y) = 11.878 + (.024 * leeftijd) + (-.212 * autochtoon) + (-.197 * opleidingsniveau) + (.103 * gemiddeld inkomen) + (.478 * hoog inkomen) + (1.205 * verantwoordelijk) + (-2.392 * discriminatie). De verklaarde variantie in de ervaren sociale cohesie is 14,6% ($R^2 = .146$, $F(7, 121) = 2.973$, $p = <.01$).

Tabel 4a Resultaten sociale cohesie 2013

Variabele	Model 1a		2a		3.1a		3.2a		4a	
	B (SE)	N=135 t	B (SE)	N=135 t	B (SE)	N=129 t	B (SE)	N=135 t	B (SE)	N=129 t
Leeftijd	.033** (.013)	2.510	-	-	-	-	-	-	.026* (.015)	1.734
Autochtoon	-	-	.134 (.580)	.231	-	-	-	-	-.062 (.604)	-.103
Opleidingsniveau	-	-	-	-	-.225* (.135)	-1.659	-	-	-.200 (.155)	-1.290
Gemiddeld	-	-	-	-	-	-	.557 (.710)	.784	.394 (.745)	.529
Hoog	-	-	-	-	-	-	.421 (.572)	.736	.795 (.622)	1.278
F	6.299		.053		2.752		.439		1.621	
R ²	.045		.000		.021		.007		.062	

*p = < 0.1, **p = < 0.05, ***p = < 0.01

Tabel 4b Resultaten sociale cohesie met controlevariabelen 2013

Variabele	Model 1a		2a		3.1a		3.2a		4a	
	B (SE)	N=135 t	B (SE)	N=135 t	B (SE)	N=129 t	B (SE)	N=135 t	B (SE)	N=129 t
Leeftijd	.023* (.012)	1.855	-	-	-	-	-	-	.024* (.015)	1.676
Autochtoon	-	-	-.073 (.561)	-.130	-	-	-	-	-.212 (.584)	-.364
Opleidingsniveau	-	-	-	-	-.246* (.130)	-1.899	-	-	-.197 (.150)	-1.315
Gemiddeld	-	-	-	-	-	-	.289 (.690)	.419	.103 (.721)	.143
Hoog	-	-	-	-	-	-	.093 (.560)	.166	.478 (.605)	.791
Verantwoordelijk	1.024** (.510)	2.007	1.075** (.524)	2.052	1.309** (.534)	2.449	1.050** (.528)	1.989	1.205 (.540)	2.231
Discriminatie	-2.399*** (.786)	-3.053	-2.509*** (.808)	-3.105	-2.509*** (.827)	-3.035	-2.471*** (.811)	-3.048	-2.392*** (.841)	-2.844
F	6.424		4.341		5.740		3.297		2.973	
R ²	.128		.091		.121		.092		.146	

*p = < 0.1, **p = < 0.05, ***p = < 0.01

5.2 Invloed van de individuele kenmerken op de sociale veiligheid

In deze paragraaf worden alle modellen besproken waarin de sociale veiligheid als afhankelijke variabele is opgenomen.

Model 1b

In model 1b is de onafhankelijke variabele de leeftijd van de respondent. Uit de enkelvoudige regressieanalyse blijkt dat leeftijd een significante invloed heeft op de sociale veiligheid ($B = .026$, $t(121) = 1.946$, $p = <.10$). Deze significantie is alleen precies het tegenovergestelde dan wat verwacht werd. De constante waarde ($B = 9.399$, $t(121) = 13.588$) geldt voor de respondent(en) met de jongste leeftijd, dit is 21 jaar. Voor personen die ouder zijn dan 21 jaar geldt de regressievergelijking: ervaren sociale veiligheid (Y) = $9.399 + (.026 * \text{leeftijd})$. De leeftijd verklaart voor 3% van de variantie in ervaren sociale cohesie ($R^2 = .030$, $F(1, 121) = 3.786$, $p = <.10$).

Wanneer de controlevariabelen worden toegevoegd blijft de significantie bestaan ($B = .023$, $t(119) = 1.855$, $p = <.10$). De regressievergelijking voor dit model is: ervaren sociale veiligheid (Y) = $9.385 + (.023 * \text{leeftijd}) + (.815 * \text{verantwoordelijk}) + (-3.581 * \text{discriminatie})$. Met toevoeging van de controlevariabelen verklaart het model voor 19,7% de variantie in de ervaren sociale cohesie ($R^2 = .197$, $F(3, 119) = 9.776$, $p = <.01$). De hypothese (1b) *'Naar mate een persoon ouder is des te lager de ervaren sociale veiligheid'* kan dus niet worden bevestigd. De hypothese is omgekeerd wel significant. Naar mate iemand ouder is, zal men meer sociale veiligheid ervaren.

Model 2b

De etniciteit van de respondent is in model 2b de onafhankelijke variabele. Uit de enkelvoudige regressieanalyse blijkt dat deze variabele geen significante invloed heeft op de sociale cohesie. De constante waarde geldt voor de respondenten die allochtoon zijn ($B = 11.202$, $t(121) = -.810$). Voor autochtonen geldt de regressievergelijking: ervaren sociale veiligheid (Y) = $10.992 + (-.463 * \text{allochtoon})$. Etniciteit verklaart een variantie van 0,5% in de sociale veiligheid ($R^2 = .005$, $F(1, 121) = .656$, $p = >.10$).

Met toevoeging van de controlevariabelen 'verantwoordelijkheid' en 'discriminatie' is etniciteit ook geen significante voorspeller voor de ervaren sociale veiligheid ($B = -.707$, $t(119) = -1.352$, $p = >.10$). Bij dit model behoort de regressievergelijking: ervaren sociale veiligheid (Y) = $10.941 + (-.707 * \text{allochtoon}) + (.924 * \text{verantwoordelijke}) + (-3.705 * \text{discriminatie})$. Het percentage verklaarde variantie van het model in ervaren sociale veiligheid is 18,7% ($R^2 = .187$, $F(3, 119) = 9.078$, $p = <.01$). Hypothese (2b) *'Een autochtoon voelt zich minder sociaal veilig dan een allochtoon'* kan dus niet worden aangenomen.

Model 3.1b

In model 3b is de onafhankelijke variabele het opleidingsniveau van de respondent. Uit de enkelvoudige regressieanalyse blijkt dat het opleidingsniveau geen significante invloed heeft op de sociale veiligheid ($B = -.066$, $t(117)$, $p = >.10$). De regressievergelijking die geldt voor dit model is: ervaren sociale veiligheid (Y) = $10.986 + (-.066 * \text{opleidingsniveau})$. Het opleidingsniveau heeft minimaal de waarde 1 (geen afgeronde opleiding) en maximaal de waarde 8 (wetenschappelijk onderwijs). Het model verklaart 0,2% ($R^2 = .002$, $F(1, 121) = .230$, $p = >.10$).

Het opleidingsniveau blijkt in het model met toevoeging van de controlevariabelen ook niet significant ($B = -.088$, $t(115) = -.687$, $p = >.10$). Bijbehorende regressievergelijking is: ervaren sociale veiligheid (Y) = $10.896 + (.088 * \text{opleidingsniveau}) + (.873 * \text{verantwoordelijk}) + (-3.472 * \text{discriminatie})$. De verklaarde variantie is 16% ($R^2 = .160$, $F(3, 115) = 7.291$, $p = <.01$). Dit betekent dat hypothese (6) 'Naar mate de sociale economische status van een persoon hoger is des te lager de ervaren sociale veiligheid' niet wordt bevestigd.

Model 3.2b

Het inkomen is in model 3.2b de onafhankelijke variabele. Zowel het gemiddelde inkomen ($B = -.208$, $t(120) = -.311$, $p = >.10$) als het hogere inkomen ($B = .637$, $t(120) = 1.097$, $p = >.10$) zijn niet van significante invloed. De regressievergelijking die bij dit model hoort is: ervaren sociale veiligheid (Y) = $10.490 (-.311 * \text{gemiddeld inkomen}) + (.637 * \text{hoog inkomen})$. Het inkomen als geheel verklaard 1,4% variantie in de ervaren sociale veiligheid ($R^2 = .014$, $F(2, 120) = .882$, $p = >.10$).

Met toevoeging van de controlevariabele zijn het gemiddelde ($B = -.267$, $t(118) = -.431$, $p = >.10$) en hoger inkomen ($B = .275$, $t(118) = .510$, $p = >.10$) tevens niet significant. De regressievergelijking van dit model is: ervaren sociale veiligheid (Y) = $7.510 + (-.267 * \text{gemiddeld inkomen}) + (.275 * \text{hoger inkomen}) + (.846 * \text{verantwoordelijk}) + (-3.570 * \text{discriminatie})$. Het model verklaard 17,9% van de variantie in de ervaren sociale veiligheid ($R^2 = .179$, $F(4, 118) = 6.445$, $p = <.01$). De hypothese (3b) 'Naar mate de sociale economische status van een persoon hoger is des te lager de ervaren sociale veiligheid' wordt niet bevestigd.

Model 4b

In het vierde zijn alle variabelen opgenomen. Leeftijd blijft dan nog steeds een significante voorspeller voor de ervaren sociale veiligheid ($B = .029$, $t(113) = 1.976$, $p = <.10$). De regressievergelijking die bij dit model hoort is: ervaren sociale veiligheid (Y) = $9.576 (.029 * \text{leeftijd}) + (-.786 * \text{autochtoon}) + (-.007 * \text{opleidingsniveau}) + (-.007 * \text{gemiddeld inkomen}) + (.873 + \text{hoger inkomen})$. Het model als geheel verklaard 6% variantie in de ervaren sociale veiligheid ($R^2 = .060$, $F(5, 113) = 1.445$, $p = >.10$).

Met toevoeging van de controlevariabele is leeftijd nog steeds significant ($B = .027$, $t(111) = 1.969$, $p = >.10$). De regressievergelijking van dit model is: ervaren sociale veiligheid (Y) = $9.738 (.027 * \text{leeftijd}) + (-.946 * \text{autochtoon}) + (.003 * \text{opleidingsniveau}) + (-.120 * \text{gemiddeld inkomen}) + (.523 + \text{hoger inkomen}) + (.750 * \text{verantwoordelijk}) + (-3.439 * \text{discriminatie})$. Het model verklaard 20,7% van de variantie in de ervaren sociale veiligheid ($R^2 = .207$, $F(7, 111) = 4.137$, $p < .01$).

Tabel 5a Resultaten sociale veiligheid 2013

Variabele	Model 1b		2b		3.1b		3.2b		4b	
	B (SE)	t	B (SE)	t	B (SE)	t	B (SE)	t	B (SE)	t
Leeftijd	.026* (.014)	1.946	-	-	-	-	-	-	.029* (.015)	1.976
Autochtoon	-	-	-.463 (.571)	-.810	-	-	-	-	-.786 (.597)	-1.316
Opleidingsniveau	-	-	-	-	-.066 (.138)	-.480	-	-	-.007 (.160)	-.041
Gemiddeld	-	-	-	-	-	-	-.208 (.669)	-.311	-.007 (.160)	-.010
Hoog	-	-	-	-	-	-	.637 (.580)	1.097	.873 (.627)	1.392
F	3.786		.656		.230		.882		1.445	
R ²	.030		.005		.002		.014		.060	

* $p < 0.1$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

Tabel 5b Resultaten sociale veiligheid met controlevariabelen 2013

Variabele	Model 1b		2b		3.1b		3.2b		4b	
	B (SE)	t	B (SE)	t	B (SE)	t	B (SE)	t	B (SE)	t
Leeftijd	.023* (.012)	1.855	-	-	-	-	-	-	.027* (.014)	1.969
Autochtoon	-	-	-.707 (.523)	-1.352	-	-	-	-	-.946 (.555)	-1.707
Opleidingsniveau	-	-	-	-	-.088 (.128)	-.687	-	-	.003 (.149)	.023
Gemiddeld	-	-	-	-	-	-	.267 (.619)	-.431	-.120 (.640)	-.187
Hoog	-	-	-	-	-	-	.275 (.539)	.510	.523 (.587)	.891
Verantwoordelijk	.815* (.493)	1.652	-.707* (.924)	1.854	.873* (.509)	1.716	.846* (.503)	1.683	.750 (.509)	1.474
Discriminatie	-3.581*** (.747)	-4.793	-3.705*** (.756)	-4.899	-3.472*** (.784)	-4.429	-	-4.666	-3.439*** (.784)	-4.385
F	9.776		9.078		7.291		6.445		4.137	
R ²	.197		.187		.160		.179		.207	

* $p < 0.1$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

5.3 Vergelijking met resultaten uit 2007

De uitkomsten van 2013 zijn vergeleken met de analyses die zijn gedaan met de data uit 2007⁵. Voor de sociale cohesie geldt dat er geen significant te zien is wat betreft leeftijd ($B = .045$, $t(82) = 5.371$, $p = <.01$) en ook niet voor het opleidingsniveau ($B = -.136$, $t(77) = .825$, $p = >.01$). Etniciteit daarentegen geeft met de data van 2007 wel een significante uitkomst ($B = 2.412$, $t(81) = 10.248$, $p = <.01$). Deze significante invloed blijft bestaan wanneer alle onafhankelijke variabelen samen worden genomen ($B = 2.234$, $t(70) = 2.894$, $p = <.01$). Een verklaring voor dit effect is dat er nauwelijks allochtonen respondenten in de dataset van 2007 zitten, daarom is het gevonden effect niet verrassend. Dit verschil is in de analyses met de data van 2013 niet meer terug te zien (tabel 4a).

De leeftijd vormt ook met de data van 2007 een significante invloed op de sociale veiligheid ($B = .011$, $t(94) = 2.247$, $p = <.05$), ook het opleidingsniveau blijkt significant ($B = -.099$, $t(88) = -1.835$, $p = <.10$). Voor leeftijd verdwijnt dit effect wanneer alle variabelen in één model worden opgenomen (model 4b), voor het opleidingsniveau blijft de significante invloed bestaan ($B = -.108$, $t(81) = -1.763$, $p = <.10$). Dit betekent dat de leeftijd in tegenstelling tot de analyses met de data van 2013 geen invloed heeft. Overigens is opvallend dat de controlevariabele 'medeverantwoordelijkheid voor de leefbaarheid in de buurt' bij de sociale cohesie in geen één model significant is. Terwijl bij de sociale veiligheid deze variabele in elk model een significante invloed heeft. In de analyses met de data van 2013 is de medeverantwoordelijkheid in alle gevallen significant (wel in verschillende betrouwbaarheidsniveaus). Een verklaring hiervoor kan zijn dat de sociale veiligheid bij de analyses met de data uit 2007 anders is geoperationaliseerd⁶.

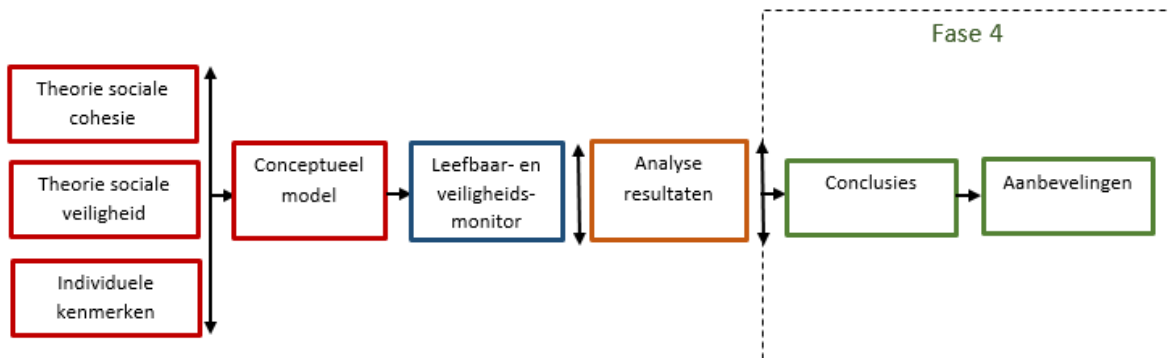
---

⁵ Analyse resultaten met de data van 2007 zijn terug te vinden in bijlage 5.

⁶ Voor meer informatie zie bijlage 4

6. Conclusie en discussie

In de conclusie zullen de uitkomsten van de resultaten worden gekoppeld aan de zes opgestelde hypothesen uit het derde hoofdstuk. Het tweede deel van dit hoofdstuk is de discussieparagraaf. Dit hoofdstuk (6) vormt samen met hoofdstuk 7 de vierde fase van dit onderzoek (figuur 1e).

Figuur 1e *Onderzoeksmodel*

6.1 Conclusie

De conclusie is in drie delen opgedeeld. Ten eerste de conclusies uit de modellen met de ervaren sociale cohesie, ten tweede de conclusies uit de modellen met de sociale veiligheid en tot slot de beantwoording van de hoofdvraag. De conclusies zijn opgebouwd door de vooraf opgestelde vragen te herhalen en die te beantwoorden.

Conclusies sociale cohesie

In welke mate beïnvloed de leeftijd van bewoners de ervaren sociale cohesie in Keizerslanden?

De leeftijd heeft een significante invloed op de ervaren sociale cohesie. Dit is in lijn met wat onder andere Longino & Kart (1982) al concludeerde. Een verklaring van de invloed zou kunnen zijn dat ouderen meer gebonden zijn aan hun directe omgeving (RMO, 2004). Naar mate iemand jonger is zal de activiteit zich voornamelijk buiten de buurt afspelen (Wittebrood & Van Dijk, 2007; Kleinhans, 2005).

In welke mate beïnvloed de etniciteit van bewoners de ervaren sociale cohesie en sociale veiligheid in Keizerslanden?

De etniciteit blijkt in Keizerslanden geen invloed te hebben op de ervaren sociale cohesie. Een verklaring hiervoor kan tevens met homogeniteitstheorie (McPherson et al., 2001) worden gegeven. Doordat bewoners vooral gelijken zoeken kan het zijn dat bewoners de ervaren sociale cohesie baseren op de goede relaties die zij hebben met gelijken in de buurt. Daardoor ontstaat er geen onderscheid tussen autochtonen en allochtonen. Het in kaart brengen van de relaties van een individu

is hierbij belangrijk, daar meer over in paragraaf 6.2. Een andere verklaring kan zijn dat verschillende groepen juist sterk verweven zijn en dat er geen onderscheid meer bestaat (McPherson et al., 2001).

In welke mate beïnvloed de sociaal economische status van bewoners de ervaren sociale cohesie in Keizerslanden?

Sociaal economische status is zoals eerder aangeven getoetst met zowel het opleidingsniveau (3.1a) en het inkomen (3.2a). De reden hiervoor is de slechte samenhang van deze variabelen, dat is ook terug te zien in de resultaten van de modellen. Het opleidingsniveau blijkt een significante invloed te hebben op de ervaren sociale cohesie. Reden hiervan zou kunnen zijn dat het leven van mensen met een hogere sociaal economische status zich voornamelijk buiten de wijk afspeelt (Van Beckhoven & Van Kempen, 2006; De Hart et al., 2002). Daar zouden zij ook voornamelijk hun contacten op doen, in tegenstelling tot lager opgeleiden die meer op de eigen woonomgeving zijn gericht (Völker et al., 2014). Het inkomen blijkt in tegenstelling tot het opleidingsniveau geen significante voorspeller.

Conclusies sociale veiligheid

In welke mate beïnvloed de leeftijd van bewoners de ervaren sociale veiligheid in Keizerslanden?

Verwacht werd dat naar mate een persoon ouder wordt de ervaren sociale veiligheid af zal nemen. Echter blijkt dit niet zo te zijn. Het omgekeerde blijkt van toepassing in Keizerslanden. Naarmate iemand ouder wordt zal men zich sociaal veiliger voelen. Dit is in strijd met eerdere onderzoeken (o.a. Kanan & Pruitt; Yin, 1980). Een verklaring hiervoor kan zijn dat ouderen de situaties waarin zij zich mogelijk onveilig zouden kunnen voelen vermijden (Maas-de Waal & Wittebrood, 1999) of dat zij in een verzorgingshuis wonen en dat als een veilige omgeving ervaren.

In welke mate beïnvloed de etniciteit van bewoners de ervaren sociale veiligheid in Keizerslanden?

De etniciteit heeft geen invloed op de ervaren sociale veiligheid van bewoners in Keizerslanden. Verwacht werd dat voor autochtonen het onveiligheidsgevoel jegens een andere etniciteit groter was en dat zij zich daardoor onveiliger zouden voelen (Kanan & Pruitt, 2002; Wilcox Rountree & Land, 1996). Er is geen verschil in ervaren veiligheid tussen autochtonen en allochtonen, dit kan komen doordat de verschillende groepen inmiddels sterk zijn verweven en gewend zijn geraakt aan de aanwezigheid van een andere etniciteit (McPherson et al., 2001).

In welke mate beïnvloed de sociaal economische status van bewoners de sociale veiligheid in Keizerslanden?

Zowel voor het opleidingsniveau als het inkomen is er geen aantoonbare invloed op de ervaren veiligheid gevonden. Verwacht werd dat mensen met een hogere sociaal economische status meer

sociale veiligheid zouden ervaren omdat hun leven plaatsvindt buiten de wijk en zij onveilige situaties niet zouden meekrijgen (Lupi, 2005; De Hart et al., 2002). Een verklaring voor het niet vinden van een verschil kan zijn dat mensen met een hogere sociaal economische status ook veel actief zijn binnen de wijk. Bijvoorbeeld omdat zij hier hun boodschappen doen, naar een vereniging gaan of dat de kinderen er op school zitten.

Conclusie

Het doel van dit onderzoek was om in kaart te brengen hoe de sociale leefbaarheid wordt beïnvloed door de individuele kenmerken van bewoners *door* inzicht te geven in de ervaren sociale cohesie en sociale veiligheid van bewoners in de wijk Keizerslanden. Door het beantwoorden van de subvragen kan de hoofdvraag tevens worden beantwoordt. De hoofdvraag van dit onderzoek luidde: *“In welke mate beïnvloeden individuele kenmerken van bewoners de ervaren sociale cohesie en sociale veiligheid in Keizerslanden?”* Geconcludeerd kan worden dat de leeftijd voor zowel op de ervaren sociale cohesie als voor de ervaren sociale veiligheid invloed heeft. Daarnaast blijken ‘het medeverantwoordelijk voelen voor de leefbaarheid in de buurt’ en in sterkere mate nog ‘ervaring met discriminatie’ van invloed te zijn op zowel de sociale cohesie als de sociale veiligheid.

6.2 Discussie

Allereerst is het aantal respondenten in de uitgevoerde analyses niet uitermate hoog. Wel is het zo dat er significante resultaten zijn gevonden wat blijkt op sterke effecten van betreffende variabelen. Bij een hoger aantal respondenten zou de betrouwbaarheid van de uitspraken in het onderzoek verhoogd worden. Desalniettemin zijn de resultaten uit de regressieanalyses zeer aannemelijk. Dit geldt voor de uitkomsten met de recente data uit 2013. Het aantal respondenten waarmee de analyses met de data uit 2007 zijn uitgevoerd zijn volgens de strengere eis (108+m, Hinkle et al., 1998) te laag om aannemelijke uitspraken te doen. De data uit 2007 dient dan ook enkel als vergelijkingsmateriaal. De beantwoording van de onderzoeksvraag is gedaan met gegevens uit de data van 2013.

De somschaal die sociale veiligheid meet is niet erg sterk. Een reden hiervan kan zijn dat mensen niet per se overlast hoeven te ervaren om zich onveilig te voelen of wel veel overlast ervaren maar zich niet onveilig voelen. Daarom is er voor gekozen om de somschaal wel te gebruiken.

De manier van meten van de overlast is discutabel. Twee verschillende variabelen die overlast meten zijn samengenomen als één variabele overlast. Wel is het zo dat de twee variabelen vaker voorkomen in het meten van de overlast als aparte variabele (o.a. Elffers & De Jong, 2004). Daar is in dit onderzoek niet voor gekozen omdat de overlast slechts een deel vormt van de sociale veiligheid. Tevens zijn eerdere negatieve veiligheidservaringen niet direct gemeten terwijl deze wel van invloed zijn op de

sociale veiligheid. Deze informatie was niet aanwezig in de gebruikte dataset. Wel is het zo dat bij het geven van het rapportcijfer de eerdere ervaringen naar alle waarschijnlijkheid wel worden meegenomen in de waardering.

In dit onderzoek wordt veelvuldig uitgegaan van bestaande literatuur op het gebied van de sociale relaties van bewoners (o.a. Völker et al., 2014). Dit omdat deze een sterke invloed hebben op beide onderzochte thema's blijkt uit de literatuur. Het is waarschijnlijk dat aangehaalde literatuur een verklaring is voor gevonden effecten. Dit kan alleen niet met zekerheid worden gesteld. Om hier meer uitsluitsel over te geven is het interessant om bij vervolgonderzoek in te gaan op de sociale relaties van bewoners. Hierbij kan gedacht worden aan de frequentie van primaire relaties in de buurt. Dit kan dan als controle dienen. Daarnaast is bij het opstellen van de hypotheses voor etniciteit gebruik gemaakt van onderzoeksresultaten die gericht zijn op buurtkenmerken. Er is weinig literatuur die enkel in gaat op het verschil in ervaren cohesie of veiligheid van een autochtoon of allochtoon. Deze worden vaak verbonden aan de etnische samenstelling in de wijk (o.a. Dekker, 2006). Bij het meten van het inkomen is de hoogste inkomensklasse €22.000,- of meer. In vergelijking met het gemiddelde inkomen in Deventer is dit niet 'hoog' te noemen. Bij vervolgonderzoek zullen er nog één of 2 categorieën hoger geplaatst moeten worden. Bijvoorbeeld €22.000 tot €28.000, €28.000 tot €33.000 en €33.000,- en hoger.

Wat dit onderzoek uniek maakt is dat het gedaan is vanuit de individuele kenmerken van bewoners. De buurtsamenstelling is niet meegenomen in het onderzoek. Wel is het zo dat de buurtsamenstelling een mogelijke invloed heeft op de ervaringen van individuen. Om hier achter te komen is vergelijkbaar onderzoek in andere wijken nodig. Dit kunnen wijken zijn met een vergelijkbare samenstelling of juist met een andere samenstelling. Zo kunnen individuele kenmerken worden gekoppeld aan een hoger niveau, namelijk het niveau van een wijk. De verwachting is dat de invloed van de individuele kenmerken afhankelijk is van de samenstelling van de wijk. Vervolgonderzoek kan uitwijzen welke kenmerken qua samenstelling effect hebben op de invloed van de individuele kenmerken. Hierbij kan ook gecheckt worden of mogelijke verschillen in ervaring tussen autochtonen en allochtonen is toe te schrijven aan de etnische samenstelling in de buurt, zoals in de literatuur vaak voorkomt (Gijsberts et al., 2010; Farley et al., 1978).

Dit onderzoek richt zich enkel op de sociale component van leefbaarheid. Mogelijk kunnen fysieke aspecten in de wijk tevens een oorzaak zijn van bepaalde gevoelens (Kleinhans, Veldboer & Duyvendak, 2000). Dit zelfde geldt voor de objectieve veiligheidsgegevens. De hoeveelheid gepleegde criminaliteit kan het subjectieve veiligheidsgevoel beïnvloeden. Blokland (2009) veronderstelt dat er geen samenhang is tussen de ervaren sociale veiligheid en de objectieve criminaliteitsgegevens. Echter

kan dit per plaats verschillen. Naar verwachting zal de fysieke component van invloed zijn op de leefbaarheid omdat de wijk Keizerslanden sterk in ontwikkeling is wat een positieve bijdrage zou leveren aan de leefbaarheid. Wel is het zo dat de focus op enkel de sociale component van leefbaarheid dit onderzoek erg concreet maakt. Zo kunnen er gerichter uitspraken gedaan worden.

7. Aanbevelingen

In het eerste deel van dit hoofdstuk zullen een aantal interventies worden besproken die mogelijk tot bevordering van de sociale cohesie en sociale veiligheid leiden. Het tweede deel van dit hoofdstuk is gericht op de uitvoering van deze besproken interventies. De vraag die in dit hoofdstuk centraal staat is: *'Welke maatregelen ter bevordering van sociale cohesie en sociale veiligheid kunnen genomen worden om beter in te spelen op de individuele kenmerken van bewoners?'*

7.1 Interventies

Leeftijd blijkt de belangrijkste voorspeller van de sociale leefbaarheid. Duidelijk is dat er specifieke aandacht zal moeten komen op de jongere generaties die elk hun eigen aanpak behoeven. Hierbij is het van belang om specifiek in te spelen op elke leeftijdsgeneratie. Wanneer op jonge leeftijd al wordt begonnen met het bevorderen van de sociale samenhang heeft dit positieve voordelen voor wanneer een persoon ouder wordt (Peschar, 2005). Aanbevolen wordt om beleid dat is gericht op het bevorderen van sociale cohesie of het verhogen van de veiligheidsbeleving te analyseren. Het is zaak om in bestaand beleid een concretisering naar verschillende leeftijdsgroepen te maken. Het gehele proces voor het opstellen van nieuw beleid zal hiermee worden bespaard. Door te kijken naar bestaande netwerken en activiteiten en die te verbeteren kan er een positieve ontwikkeling worden nagestreefd. In bestaande netwerken is er naar verwachting waardevolle informatie beschikbaar waar bij beleidsmaatregelen rekening mee gehouden kan worden (Roes, 2002). Er kan tevens voor worden gekozen aan te sluiten bij bestaande cohesie bevorderende activiteiten van bijvoorbeeld sportverenigingen, scholen en buurtcentra. Hierbij kan gedacht worden aan het beschikbaar stellen van financiële middelen om de daadkracht van activiteiten te verhogen. Actieve organisaties spelen een rol in de leefwereld van bewoners, hiervan kan nog optimaler gebruik van worden gemaakt. Zij zullen bewoners niet benaderen vanuit de 'systeemwereld' zoals bij gemeenten vaak het geval is (Schell-Kiehl, Slots & Holsbrink-Engels, 2014).

Herkenbaarheid is belangrijk voor zowel de sociale cohesie als de veiligheid. Verschillen tussen individuen, bijvoorbeeld in leefstijl, maken het lastiger om vreemden aan te spreken op het gedrag (Van Tilburg, 2010). Vooral het feit dat men de reactie niet kan inschatten maakt het lastig (Broekhuizen et al., 2013). Het zal helpen wanneer bewoners beter bekend raken met elkaar, zo dat men een idee heeft wie de burens zijn. Dit hoeven niet per se directe burens te zijn maar kunnen ook andere buurtbewoners zijn. De herkenning hoeft zich niet per definitie voort te zetten in een gesprek. Een korte begroeting of het zien van een 'bekend gezicht' kan genoeg zijn. Of Oude Vrielink & Van de Wijdeven (2007) noemen het: 'vertrouwde vreemden'. Bestaande interventie die Broekhuizen en

anderen (2013) beschrijven zijn kennismakingsgesprekken met mensen van dezelfde portiek of galerij. Dit zijn bijeenkomsten die worden gehouden. Een voorbeeld zijn de portiekcafés (Broekhuizen et al., 2013). Het kan waardevol zijn om te leren van de processen in andere steden die dit fenomeen hebben uitgezet.

De 'meetingen' kunnen op verschillende plekken in de wijk Keizerslanden worden uitgezet. Dit hoeven niet per se portiekflats te zijn. Een geschikte naam zou kunnen zijn 'buurten bij de burens'. Mensen uit dezelfde straat of dezelfde verdieping in een flat kunnen worden samengebracht. Deze interventie blijkt positieve invloed te hebben op de sociale cohesie. Vooral in gestapelde woningen is het effectief te noemen. Keizerslanden is tevens een wijk met veel gestapelde woningen waardoor het geschikt lijkt voor deze interventie. Mensen zien wie hun mede buurtbewoners zijn. Individuen kunnen er zo wellicht achter komen dat zij bijvoorbeeld niet de enige zijn die overlast ervaren van bijvoorbeeld 'de buurman op de hoek'. Zo kunnen zij zich gedekt voelen door medebewoners en kunnen zij samen stappen zetten. Tevens is dit een kans voor de professional die dit organiseert (wijkagent, welzijnswerker, iemand van de gemeente) om zijn of haar gezicht in de wijk te laten zien. Zo worden bewoners ook meer bekend met de mensen die werkzaam zijn in de wijk. Deze interventie richt zich voornamelijk op de bevordering van de sociale cohesie maar kan op den duur ook een positieve invloed hebben op de sociale veiligheid omdat mensen meer bekenden zien op straat en ongewenste situaties samen kunnen aanpakken. Bij het organiseren van de kennismaking zal er rekening gehouden moeten worden met mensen die overdag werken omdat anders de jongere generatie minder bereikt zal worden en juist deze groep is belangrijk.

Een interventie die direct is uit te zetten is het gebruik van WhatsApp bij buurtpreventie. Buurtbewoners kunnen elkaar dan gemakkelijk alarmeren bij verdachte situaties in de buurt. Een bekend vergelijkbaar medium is burgernet, maar deze wordt in rap tempo bijgehaald door WhatsApp. Deze manier is laagdrempelig en ook makkelijk toegankelijk voor de jongere generaties. Buurtbewoners zitten gezamenlijk in een groep en houden elkaar zo op de hoogte van situaties in de buurt. De Telegraaf (2015) kopte eerder dit jaar al: 'Buurtpreventie via WhatsApp succes; Methode verspreidt zich als olievlek over het land'. Zo blijken inbraken drastisch te zijn gezakt na invoering van dit medium. Op steeds meer plekken in Nederland nemen wijkagenten het initiatief om deze methode ter bevordering van de veiligheid uit te zetten. Om dit project vorm te geven zal er in de beginfase een juiste plek gevonden moeten worden om te experimenteren. Daarbij moet ook goed worden nagedacht wie de beheerder van de groep wordt om zo de groep enkel te laten dienen waar het voor is bedoeld. Met deze methode ontstaan er meer gemeenschappelijke normen en waarden en zullen mensen er meer voor opkomen. Dit komt ten goede van de sociale cohesie (Bolt & Torrance, 2005). De veiligheidsbeleving zal tevens worden bevorderd omdat de sociale controle zal toenemen

(Blokland, 2009). Of het net als in andere gemeenten een succes kan worden is van te voren niet te voorspellen maar de kans hierop wordt groot geacht omdat de methode vooral pluspunten heeft.

Elke interventie heeft voor- en nadelen. Deze worden hieronder kort opgesomd.

Aansluiten op bestaande netwerken en die ondersteunen

Voordelen:

- Er hoeft geen nieuw beleid te worden opgesteld
- Benadering die in gaat op de leefwereld van bewoners en niet vanuit de 'systeemwereld-gedachte'
- Zou waarschijnlijk erg enthousiast worden ontvangen door bewoners en organisaties

Nadelen:

- Lastig om een duidelijk afwegingsmodel te creëren hoe de financiële middelen worden verdeeld
- Relatief dure interventie

Buurten bij de burens

Voordelen:

- Voorbeelden elders in Nederland
- Gericht op zowel de sociale cohesie als de sociale veiligheid

Nadelen:

- Erg afhankelijk van deelname van bewoners

WhatsApp buurtpreventie

Voordelen:

- Lage kosten
- Voorbeelden elders in Nederland
- Nauwelijks begeleiding nodig want werkt uit zichzelf
- Laagdrempelig een aansprekende 'digitale' methode voor jongere generaties

Nadelen:

- WhatsApp kan door bewoners als iets privé/ vertrouwelijk worden gezien

De voor- en nadelen zijn gewogen op draagvlak, tijd en kosten. De conclusies hiervan zijn verwerkt in een maatregelenmatrix die is te zien in tabel 6.

Tabel 6 Maatregelenmatrix

Randvoorwaarden →	Draagvlak	Tijd	Kosten
Maatregel ↓			
Aansluiten op bestaande netwerken en die ondersteunen	++	+	-
Buurten bij de burens	-/+	-/+	+
WhatsApp buurtpreventie	+	+	+

+ = goed, +/- = matig, - = slecht

7.2 Stappenplan

Uit de maatregelenmatrix blijkt het opstarten van de buurtpreventie via WhatsApp de beste interventie. Deze is verder uitgewerkt in een stappenplan. Bij succes kan de Whatsapp-methode en het project 'Buurten bij de burens' worden uitgelegd op locaties elders in de wijk. Het zou goed kunnen zijn dat bewoners via sociale relaties bekendmaken met de projecten en enthousiast worden dit in de eigen woonomgeving willen opzetten. Correspondentie in de wijkkrant en op sociale media kunnen hieraan bijdragen. Dit is tevens belangrijk om bewoners zo te stimuleren omdat wat ze samen opbouwen iets fundamenteels kan zijn.

Tabel 7 Stappenplan

Wanneer	Wat	Wie
November 2015	Laten informeren door wijkagenten uit andere gemeenten over de WhatsApp methode.	Politie
Januari 2016	Geschikte locatie in de wijk vinden voor het opstarten van de methode	Betrokken personen van verschillende instanties
Februari 2016	Starten met de buurtpreventie via WhatsApp op gekozen locatie(s)	Bewoners
Maart 2016	Melding in wijkkrant of lokale krant en tussendoor via sociale media aandacht voor het project	Wijkmanager, gemeente en politie
April 2016	Monitoring van de WhatsApp veiligheidsmethode: hoe loopt het en is het uit te breiden	Leiders van de WhatsApp groepen en politie
Juni 2016	WhatsApp-methode mogelijk uitleggen naar meerdere delen in de wijk	Wijkmanager en politie

Lijst met figuren en tabellen

Figuur		Pagina
1	Onderzoeksmodel	12
1b	Onderzoeksmodel	16
1c	Onderzoeksmodel	23
1d	Onderzoeksmodel	31
1e	Onderzoeksmodel	39
2	Sociale veiligheid	18
3	Conceptueel model	22
Tabel		
1	Kerncijfers Keizerslanden Deventer	15
2	Beschrijvende statistiek	28
3	Correlatiecoëfficiënten (Pearson)	29
4a	Resultaten sociale cohesie 2013	34
4b	Resultaten sociale cohesie met controlevariabelen 2013	34
5a	Resultaten sociale veiligheid 2013	37
5b	Resultaten sociale veiligheid met controlevariabelen 2013	37
6	Maatregelenmatrix	47
7	Stappenschema	47
8	Kerngegevens van de vier buurten in Keizerslanden	57
9	Beschrijvende statistiek data 2007	60
10	Correlatiecoëfficiënten (Pearson) data 2007	60
11a	Resultaten sociale cohesie 2007	62
11b	Resultaten sociale cohesie met controlevariabele 2007	62
12a	Resultaten sociale veiligheid 2007	64
12b	Resultaten sociale veiligheid met controlevariabele 2007	64

Literatuurlijst

- Algemeen Dagblad (AD) (2012). *Bewoners blij met groen en cohesie*. Geraadpleegd op 15-06-2015, van: <http://academic.lexisnexis.nl.proxy.library.uu.nl/>
- Andriessen, I., Fernee, H. & Wittebrood, K. (2014). *Ervaren discriminatie in Nederland*. In opdracht van het Sociaal Cultureel Planbureau.
- Babbie, E.R. (2004). *The Practice of Social Research: 10th edition*. Belmont CA (USA): Thomson Wadsworth.
- Beckhoven, E. van & Kempen, R. van (2006). Towards more social cohesion in large post second world war housing estates? A case study in Utrecht, the Netherlands. *Housing Studies*, 21, 4, p. 477 - 500.
- Bellair, P.E. (1997). Social interaction and the community crime: examining the importance of neighbor networks. *Criminology*, 35, 4, p. 677 - 703.
- Berkel- van Schaik, A.B. van & Taks, B. (1990). *Naar een standaardoperationalisatie van sociaal-economische status voor epidemiologisch en sociaal-medisch onderzoek*. Den Haag: Ministerie van WVC.
- Blokland, T. (2009). *Oog voor elkaar. Veiligheidsbeleving en sociale controle in de grote stad*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Bolt, G., & Kempen, R. van (2008). *De mantra van de mix - Hoe ideaal is een gemengde wijk?* Utrecht: Forum: Institute for Multicultural Development.
- Bolt, G. & Maat, R. ter (2005). Participatie in de buurt. *Tijdschrift voor de volkshuisvesting*, 6, p. 56 – 62.
- Bolt, G. & Torrance, M. I. (2005). *Stedelijke herstructurering en sociale cohesie*. Utrecht: DGW/NETHUR Partnership.
- Bourdieu, P. (1986). *The forms of capital*. In J. Richardson (Ed.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (New York, Greenwood), p. 241-258.
- Broekhuizen, J., Wonderen, R. van & Marissing, E. van (2013). *Spanningen tussen bevolkingsgroepen in de buurt*. Geraadpleegd op 20-06-2015, van: <http://www.boomlemmatijdschriften.nl/tijdschrift/bs0/2013/02/BELEIDSONDERZOEK-D-12-00020/fullscreen>
- Centraal Bureau voor de Statistiek [CBS] Statline (2015). *Leefbaarheid en overlast in de buurt*. Geraadpleegd op 22-06-2015, van: <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=81924NED&D1=a&D2=0&D3=0&D4=l&HDR=G1,G3,G2&STB=T&VW=T>
- Centraal Bureau voor de Statistiek [CBS] Statline (2015). *Kerncijfers wijken en buurten 2014*. Geraadpleegd op 20 maart 2015, van: <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=82931NED&D1=3-10,15-21,62-71&D2=1792,1821-1826&HDR=T&STB=G1&VW=T>

- Centraal Bureau voor de Statistiek [CBS] Statline (2013). *Kerncijfers wijken en buurten 2004-2008*. Geraadpleegd op 20 maart 2015, van: <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=81903NED&D1=0-10,26-32,88&D2=2018-2023&D3=1&HDR=T&STB=G1,G2&VW=T>
- Dekker, K. (2006). *Governance as glue: urban governance and social cohesion in post WWII neighbourhoods in the Netherlands*. Utrecht: Netherlands Geographical Studies.
- Dekker, K. & Kempen, R. van (2003), *Governance arrangements focusing on social cohesion: The Big Cities Policies in The Hague, The Netherlands*. Paper presented at the EURA-EUROCITIES conference in Budapest.
- Egan, J. (2004). *Skills for Sustainable Communities* (The Egan Review). London, ODPM.
- Eindhovens Dagblad (1 november 2010). *We zijn straks terug bij af*. Geraadpleegd op 10-02-2015, van: <http://academic.lexisnexis.nl.proxy.library.uu.nl/>
- Elffers, H. & Jong, W. de (2004). *Nee, ik voel me nooit onveilig*. Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving in opdracht van de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.
- Elias, N. & Scotson, J.L. (1976). *De gevestigden en de buitenstaanders*. Utrecht: Het Spectrum.
- Elliot, D.S., Wilson, W.J., Huizinga, D., Sampson, R., Elliot, A. & Rankin, B. (1996). The effects of neighborhood disadvantage on adolescent development. *Journal of research in crime and delinquency*, 33, p. 389 – 426.
- Farley, R., Steeh, C., Jackson, T., Krysan, M. & Reeves, K. (1993). Continued racial residential segregation in Detroit: "Chocolate city, vanilla suburbs" revisited. *Journal of Housing Research*, 4, 1, p. 1 – 38.
- Farley, R., Schuman, H., Bianchi, S., Colasanto, D. & Hatchett, S. (1978). "Chocolate city, vanilla suburbs:" Will the trend toward racially separate communities continue? *Social Science Research*, 7, 4, p. 319–344.
- Fijnaut, C. & Zaat, I. (2003), *De sociale (on)veiligheid in Tilburg. Een kritische analyse van de problemen en een reeks aanbevelingen voor hun aanpak*. Commissie Veilig Samenleven. Tilburg: Gemeente Tilburg.
- Fischer, C.S. (1982). *To Dwell Among Friends: Personal Networks in Town and City*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Flap, H. & Völker, B. (2004) *Gemeenschap, informele controle en collectieve kwaden in de buurt. Burgers in de buurt. Samenleven in school, buurt en vereniging*, . Amsterdam University Press.
- Fone, D., Dustan, F., Lloyd, K., Williams, G., Watkins, J., & Palmer, S. (2007). Does social cohesion modify the association between area income deprivation and mental health? A multilevel analysis. *International Journal of Epidemiology*, 36, 2, p.338 – 344.
- Forrest R. & Kearns, A. (2001). Social cohesion, Social Capital and the Neighbourhood. *Urban Studies*, 38, 12, p. 2125 - 2143.

- Galobardes, B., Shaw, M., Lawlor, D.A., Lynch & J., Davey Smith, G. (2006). Indicators of socioeconomic position (part1). *Journal Epidemiol Community Health*, 6, p. 7 – 12.
- Gemeente Deventer (2015). *Staat van Deventer*. Geraadpleegd op 19 maart 2015, van: <http://staatvandeventer.nl/kerncijfers/printoutput.html>
- Gemeente Deventer (2014). *Monitor herstructurering Keizerslanden 3-meting*. In opdracht van: Woonbedrijf Ieder1.
- Gemeente Deventer, Woonunie & Hanzewonen. (2005). *Uitvoeringsplan Keizerslanden*.
- Gijsberts, M., Vervoort, M., Havekes, E. & Dagevos, J. (2010). *Maakt de buurt verschil?* De relatie tussen de etnische samenstelling van de buurt, interetnisch contact en wederzijdse beeldvorming. Sociaal en Cultureel Planbureau: Den Haag.
- Gijsberts, M., Meer, T. van der & Dagevos, J. (2008). Vermindert etnische diversiteit de sociale cohesie? In: P. Schnabel, R. Bijl & J. de Hart (red.), *Betrekkelijke betrokkenheid. Studies in sociale cohesie. Sociaal en Cultureel Rapport 2008*, p. 309 - 336. Den Haag: Sociaal en Cultureel planbureau.
- Gowricharn, R. (2003). Sociale cohesie en culturele diversiteit. *Blad Bestuurskunde* 12, 8, p. 344 - 353.
- Ham, S. van der (2015). *Tien jaar vernieuwing van Keizerslanden*.
- Hart, J. de, Knol, F., Maas-de Waal, C. & Roes, T. (2002). *Zekere banden. Sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Heylen, L. (2012). Oud en eenzaam? Kwetsbaarheid voor eenzaamheid op latere leeftijd. *Tijdschrift voor Welzijnswerk*, 36, 326, p. 3 – 8.
- Hinkle, D.E., Wiersma, W., & Jurs, S.G. (1998). *Applied statistics for the behavioral sciences*. Boston: Houghton Mifflin Company. 4^e druk.
- Hooghe, M., Reeskens, T., Stolle, D. & Trappers, A. (2009). Ethnic diversity and generalized trust in Europe. A cross-national comparative study. *Comparative Political Studies*, 42, 2, p. 198 – 223.
- John, C. S., & Bates, N. A. (1990). Racial composition and neighborhood evaluation. *Social Science Research*, 19, p. 47-61.
- Kam, G. de & Needham, B. (2003). *Een hele opgave. Over sociale cohesie als motief bij stedelijke herstructurering*. Nijmegen: DGW/ NETHUR Partnership 24.
- Kanan, J. W., & Pruitt, M. V. (2002). Modeling fear of crime and perceived victimization risk: The (in) significance of neighborhood integration. *Sociological Inquiry*, 72, p. 527-548.
- Kempen, R. van (1992). *In de klem op de stedelijke woningmarkt?* Rijksuniversiteit Utrecht, programmacommissie Stedelijke Netwerken: Utrecht.
- Killias, M. (1990). Vulnerability: Towards a Better Understanding of a Key Variable in the Genesis of Fear of Crime. *Violence and Victims*, 5, 2, p. 97 - 108.

- Kleinhans, R. (2005). *Sociale implicaties van herstructurering en herhuisvesting*. Delft: Delft University Press
- Kleinhans, R.J., Veldboer, L. & Duyvendak, J.W. (2000). *Integratie door differentiatie? Een onderzoek naar de sociale effecten van gemengd bouwen*. Den Haag: ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer
- Lahelma, E., Martikainen, P., Laaksonen, M. & Aittomäki (2004). Pathways between socioeconomic determinants of health. *Journal Epidemiol Community Health*, 58, p. 327 – 332.
- Lee, M.R. & Earnest, T.L. (2003). Perceived community cohesion and perceived risk of victimization: a cross-national analysis. *Justice Quarterly*, 20, 1, 131-157.
- Leeuw, E. de & Heer, M. de (2002). *Trends in Household Survey Nonresponse: A Longitudinal and International Comparison*. Survey Nonresponses, New York: Wiley, p. 41 – 54.
- Leidelmeijer, K., Marlet, G., Iersel, J. van, Woerkens, C. van & Reijden, H. van der (2008). *De Leefbaarometer: Leefbaarheid in Nederlandse wijken en buurten gemeten en vergeleken*. In opdracht van: het Ministerie van VROM.
- Leidelmeijer, K. & Kamp, I. van (2003). *Kwaliteit van de Leefomgeving en Leefbaarheid. Naar een begrippenkader en conceptuele inkadering*. Amsterdam: RIGO – Bilthoven: RIVM.
- Lemon, B.W., Bengtson, V.L. & Peterson, J.A. (1972). An exploration of the activity theory of aging: activity types and life satisfaction among in-movers to a retirement community. *Journal of Gerontology*, 11, 27, (4), p. 511 – 523.
- Levine, R.A., & Campbell, D.T. (1972). *Ethnocentrism: theories of conflict, ethnic attitudes and group behavior*. New York: Wiley.
- Longino, C.F. & Kart, C.S. (1982). Explicating activity theory: A formal replication. *Journal of Gerontology* 37, 6, p. 713 - 722.
- Lupi, T. (2005). *Buurtbinding: Van veenkolonie tot VINEX-wijk*. Amsterdam: Aksant Platvoet, Leo & Maarten van Poelgeest (2005), Amsterdam als Emancipatiemachine. Bussum: THOTH.
- Maas-de Waal, C.J. en Wittebrood, K. (1999), *Vergrijzing en onveiligheid*. In: G.J.N. Bruinsma, H.G. Bunt en G.B. Rovers (red.), Vooruitzichten in de criminologie. Congresbundel Nederlandse Vereniging voor Kriminologie (NVK). Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Marissing, E. van, Bolt, G. & Kempen, R. van (2004). *Stedelijk Beleid en Sociale Cohesie: in twee herstructureringswijken: Nieuw-Hoograven (Utrecht) en Bouwlust (Den Haag)*. Universiteit Utrecht.
- McPherson, M., L. Smith-Lovin en J.M. Cook (2001). Birds of a feather. Homophily in social networks. *Annual Review of Sociology*, 27, p. 415 - 444.
- Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu [VROM] (2004). *Leefbaarheid van wijken*.

- Murdie, R.E. (1969). *Factorial ecology of metropolitan Toronto, 1951-1961: an essay on the social geography of the city*. Chicago : University of Chicago Dept. of Geography.
- Naber, P. (2004). *Vriendschap en sociale cohesie: de rol van leeftijdgenoten in de opvoeding van jeugd*. Den Haag: Hogeschool in Holland.
- Van Niekerk, M., Sunier, T., & Vermeulen, H. (1989). *Bekende vreemden: Surinamers, Turken en Nederlanders in een naoorlogse wijk*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Oppelaar, J. & Wittebrood, K. (2006). *Angstige burgers? De determinanten van gevoelens van onveiligheid onderzocht*. Sociaal en Cultureel Planbureau: Den Haag.
- Oude Vrielink, M. & Wijdeven, T. van de (2007). *Wat kan wél! Kan. Hoe bewoners zelf bijdragen aan sociale binding in de wijk*. SEV-publicatie: Universiteit van Tilburg.
- Peet, A. van, Hox, J. & Namesnik (2011). *Toegepaste statistiek, beschrijvende technieken*. Noordhoff uitgevers: Groningen.
- Peschar, J.L. (2005). *Over samenhang gesproken: kanttekeningen bij onderzoek naar ongelijkheid en sociale cohesie in de onderwijssociologie*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen, Faculteit der Gedrag- en Maatschappijwetenschappen.
- RIGO Research Rigo Research en advies BV en Atlas voor Gemeenten (2009). *Leefbaarheid door de tijd*. In opdracht van het Ministerie van VROM: Amsterdam.
- RMO, (2005). *Niet langer met de ruggen naar elkaar: een advies over verbinden*. Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.
- RMO (2004). *Sociale veiligheid organiseren: Naar herkenbaarheid in de publieke ruimte*. Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (advies 31).
- Roasoft.com (z.d.). *Sample size calculator*. Geraadpleegd op 22-06, van: <http://www.raosoft.com/samplesize.html>
- Roes, T. (2002). *Sociale cohesie en sociale infrastructuur*. Verkenning van beleidsmogelijkheden en bestuurlijke modellen. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Sampson, R.J., Raudenbush, S.W. & Earls, F. (1997). Neighborhoods and violent crime: a multilevel study of collective efficacy. *Science*, 277, 5328, p. 918 - 924.
- Schell-Kiehl, I, Slots, L. & Holsbrink-Engels. G. (2014). Kloof tussen leefwereld en systeemwereld. *Sozio*, p. 33 – 35.
- Schelling, T. C. (1969). Models of Segregation. *The American Economic Review*, 59, 2, p. 488 - 493.
- Schuyt, K. (1997). *Sociale cohesie en sociaal beleid : drie publiekscolleges in de balie*. Amsterdam: Uitgeverij de Balie.
- Sherif, M. (1967). *Group conflict and cooperation*. London: Routledge & Kegan Paul.

- Steinmetz, C.H.J. & Dijk, J.M. van (1983). *Meningen over criminaliteit. Wie hebben een mening over criminaliteit en waar is deze mening op gebaseerd*. Lezing op het bezinningsweekend van de Nederlandse Vereniging van Criminologie op 2/3 oktober 1983.
- Tabachnick, B.G., & Fidell, L.S. (2001). *Using multivariate statistics* (fourth edition). Boston: Allyn and Bacon.
- Tajfel, H. (1982). Social psychology of intergroup relations. *Annual Review of Psychology*, 33, p. 1 - 39.
- Tesser, P.T.M., Praag, C.S. van, Dugteren, F.A. van, Herweijer, L.J. & Wouden, H.C. van der (1995). *Rapportage Minderheden 1995*. Rijswijk/Den Haag: SCP/VUGA.
- de Telegraaf (2015). *Buurtpreventie via WhatsApp succes; Methode verspreidt zich als olievlek over het land*. Geraadpleegd op 20-06-2015, van: <http://www.alertdrimmelen.nl/site/index.php/nieuws/117-artikel-over-buurtpreventie-via-whatsapp-in-de-telegraaf>
- de Telegraaf (2012). *Ken je burens; Goed contact beter voor veiligheid en gezondheid*. Geraadpleegd op 15-06-2015, van: <http://academic.lexisnexis.nl.proxy.library.uu.nl/>
- Tilburg, T.G. van (2010). *Gevoelens van sociale onveiligheid onder ouderen*. Longitudinal aging study Amsterdam.
- Tweede Kamer (1996/1997). *Nota Stedelijke vernieuwing*. Tweede Kamer, vergaderjaar 1996/1997, 25427, Nr. 2.
- Uitermark, J. & Duyvendak, J.W. (2006). *Mensen maken de stad*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Veldboer, L, Kleinhans, R., Doff, W. & Ham, M. van (2014). *Grootschalige wijkaanpak is geen verspilling*. Geraadpleegd op 2 maart, van: <http://www.socialevraagstukken.nl/site/2014/06/20/grootschalige-wijkaanpak-is-geen-verspilling/>
- Völker, B., Andriessen, I. & Posthumus, H. (2014). *Gesloten werelden? Sociale contacten tussen lagere en hogeropgeleiden*. In: Bovens, M., Dekker, P. & Tiemeijer, W. (2014). *Gescheiden werelden? Een verkenning van sociaal-culturele tegenstellingen in Nederland*. p. 217 – 243.
- Wilcox Rountree, P. & Land, K.C. (1996a). 'Perceived Risk Versus Fear of Crime: Empirical Evidence of Conceptually Distinct Reactions in Survey Data'. *Social Forces*, 74, 4, p. 1353 - 1376.
- Wilkinson, R. & Marmot, M. (2003). *Social determinants of mental health: the solid facts*. 2nd edition. World Health Organization Europe.
- Willemse, M. (2012). *Methodebeschrijving Studiekringen van en voor ouderen: databank Effectieve sociale interventies*. In opdracht van Movisie, mede mogelijk gemaakt door het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn & Sport.
- Wilson, J. & Musick, M. (1997). Who Cares? Toward an integrated theory of volunteer work. *American Sociological Review*, 62, p. 694 – 713.

Wilson, W.J. (1987). *The truly disadvantaged. The inner city, the underclass, and public policy*. Chicago: University of Chicago Press.

Wittebrood, K. & Beem, M. van (2004). *Sociale veiligheid vergroten door gelegenheidsbeperking: wat werkt en wat niet?* Sociaal Cultureel Planbureau in opdracht van de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.

Wittebrood, K. & Dijk, T. van (2007). *Aandacht voor de wijk: Effecten van herstructurering op de leefbaarheid en veiligheid*. Den Haag: Sociaal en cultureel planbureau

Woonbedrijf Ieder1. *Jaarverslag 2012*.

Yin, P. P. (1980). Fear of crime among the elderly: Some issues and suggestions. *Social Problems*, 27, 492-504.

Bijlagen

Bijlage 1 Kerngegevens van de buurten in Keizerslanden

Tuindorp

De buurt Tuindorp kan omschreven worden als een volksbuurt. Van oudsher woont de arbeidersklasse in deze buurt, in vaak eenvoudige woningen. Ruim drie kwart van de woningen (75,3%) zijn huurwoningen (Gemeente Deventer, 2015). Dertig procent van de bevolking is allochtoon waarvan de Turken veruit de grootste groep vormen (11%, CBS 2014). Daarnaast bestaat bijna de helft van de huishoudens uit één persoon. Met een gemiddeld inkomen van €23.200,- blijft het besteedbaar inkomen ver onder het Deventer gemiddelde. De kerngegevens van Tuindorp zijn in vergelijking met 2005 nauwelijks veranderd (tabel 2, blauw is 2005 en rood is 2014). Zowel het aantal bewoners, de etnische samenstelling als de leeftjidsverdeling zijn stabiel gebleven. Het aandeel eenpersoonshuishoudens zijn redelijk gestegen (5%) in vergelijking met 2005. Dit is ten kosten gegaan van de echtparen zonder kinderen.

Oranjekwartier

In het Oranjekwartier ligt het aandeel huurwoningen (66,5%, CBS 2014) wat lager dan in Tuindorp. De bebouwing is met zowel appartementen als eengezinswoningen afwisselend te noemen (Van der Ham, 2015). In vergelijking met 2005 is het aantal inwoners gestegen en is de bevolking in de buurt iets jonger geworden. De etnische samenstelling is niet veel veranderd. Wat opvalt is dat de helft van het aandeel allochtonen (32%) westerse allochtonen zijn (16%). Dit komt door dat er veel Molukkers in het Oranjekwartier wonen. Het aandeel echtparen zonder kinderen is net als in Tuindorp gedaald. Het aandeel eenoudergezinnen is daarentegen wel noemenswaardig toegenomen van 9 naar 11 procent.

Landsherenkwartier

In de buurt Landsherenkwartier zijn de meeste fysieke ingrepen gedaan. Volop nieuwbouw en renovatie hebben de uitstraling van de wijk gepoogd te verbeteren. De buurt bestaat voor 82,2% uit huurwoningen. Demografisch gezien is het aantal bewoners sinds 2005 sterk gedaald, er wonen bijna 700 mensen minder. De bewoners van de buurt zijn relatief oud. Het aandeel 65 plussers is in tien jaar tijd sterk toegenomen. De etnische samenstelling is nauwelijks veranderd. Het is een buurt met een hoog aandeel allochtonen (41%).

Ludgeruskwartier

De buurt met de meeste inwoners is het Ludgeruskwartier. Het aandeel huurwoningen in deze buurt is 62,4%. Net als het Landsherenkwartier bestaat de buurt uit vooral ouderen bewoners, hoewel het aandeel 65 plussers in tien jaar tijd iets is afgenomen. Het aandeel allochtonen is in tien jaar tijd

gestegen met vijf procent. Dit komt door de stijging van het aantal niet-westerse allochtonen in de buurt. In 2005 was het aandeel alleenstaanden nog 62%, uit de cijfers van 2014 blijkt dit aandeel gezakt naar 55%. Het aandeel gezinnen met kinderen is daarentegen gestegen met zeven procent. De buurt heeft een gemiddeld inkomen van €21.500,- en is daarmee het laagste van de vier buurten.

Tabel 8 *Kerncijfers van de buurten in Keizerslanden*

Jaar	Tuindorp		Oranjekwartier		Landsherenkwartier		Ludgeruskwartier	
	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014
Inwoners	1.910	1.905	2.340	2.455	2.240	1.570	2.380	2.505
Mannen	900	905	1.130	1.155	1.030	725	1.080	1.150
Vrouwen	1.010	1.000	1.210	1.300	1.210	845	1.300	1.355
Leeftijd in jaren (in %)								
0 tot 15	16	17	12	15	15	15	11	13
15 tot 15	12	10	12	12	19	11	18	8
25 tot 25	27	31	30	28	27	24	26	30
45 tot 45	23	23	26	24	17	21	17	19
65+	22	20	21	21	21	30	34	30
Etniciteit								
Autochtonen	70	68	70	68	57	59	77	72
Allochtonen	30	32	30	32	43	41	23	28
Westers	12	12	18	16	14	12	10	10
Niet-Westers	18	20	12	16	29	29	13	18
Huishoudens (in%)								
Eenpersoons	43	48	47	47	46	45	62	55
Zonder kinderen	29	30	25	25	25	25	25	25
Met kinderen	28	29	24	27	29	30	13	20
Eenoudergezin	9	8	9	11	10	9	6	7
Inkomen per jaar (in €)	22.100	23.200	23.000	24.500	22.200	24.800	21.500	24.600

Bron: CBS kerncijfers wijken en buurten 2005 & 2014.

Bron: Cijfer inkomen + alleenstaande ouders: uit 2007 van: Gemeente Deventer, Staat van Deventer

Bijlage 2 Uitgangspunten Keizerslanden Vernieuwt en Sociaal Programma

Uitgangspunten 'Keizerslanden Vernieuwt'

1. *"Vergroten van de sociale samenhang: verbeteren van de sociaal-economische positie, ontwikkelen tot opgroeiwijk, meer sociale balans creëren door sociale cohesie te versterken en aandacht te hebben voor individuele bewoners en hun problemen.*
2. *Ontwikkelen van een gedifferentieerd woonmilieu: creëren van een gevarieerd woningaanbod, zowel in de vorm van koop en huur als in diverse soorten woningen en in verschillende prijsklassen; door middel van sloop/nieuwbouw en renovatie. Hiermee wordt de wijk aantrekkelijk voor uiteenlopende doelgroepen.*
3. *Goed voorzieningenaanbod ontwikkelen: dit voorzieningenaanbod is afgestemd op de vraag van bewoners en op een afspiegeling van de bewonersgroepen in de wijk; uitbreiden van winkelcentrum Keizerslanden; afstemming welzijnsvoorzieningen en scholen; samenwerken in zorg: woonzorgzone Keizerslanden.*
4. *Schoon, heel en veilig: verbeterde openbare ruimte, met aandacht voor water, groen en verkeersveiligheid, maar ook een omgeving die schoon, heel en veilig uitdraagt en stimuleert.*
5. *Betere positionering van Keizerslanden: het imago van de buurten in Keizerslanden kan verbeterd worden en daarmee de positie van Keizerslanden in de stad. (Van der Ham, 2015, p. 16).*

Het Sociaal Programma uit 2007 richtte zich op vijf punten:

1. *Verbeteren van de sociaal- economische positie van bewoners*
2. *Meer sociale samenhang creëren*
3. *Verbeteren van de leefbaarheid en de veiligheid*
4. *Meer zorg en service op maat*
5. *Ontwikkelkansen voor kinderen en jongeren in de wijk."*

Bijlage 3 Bewonersonderzoek 2007

De gemeente Deventer heeft onder de gehele bevolking surveys uitgezet. Er is een steekproef genomen op basis van de adressen. Per adres is er maximaal één persoon aangeschreven. Deelnemers zijn minimaal 18 jaar oud en wonen in de gemeente Deventer. Voor de monitor van 2007 zijn er 1935 vragenlijsten verstuurd. In totaal zijn er 1124 bruikbare vragenlijsten ontvangen, dit komt neer op een respons van 56%. Voor de vier buurten waar het onderzoek op is gebaseerd zijn er 240 vragenlijsten opgesteld. Vooraf is er uit gegaan van een respons van 50%, dit zou neerkomen op 120 respondenten. In de dataset zitten slechts N=101 respondenten, wat neer komt op een percentage van 42.

Bijlage 4 Beschrijvende statistiek variabelen data 2007

De gebruikte variabelen in de analyses met de data uit 2007 zijn exact op dezelfde wijze geoperationaliseerd als de data van 2013. Zie hiervoor pagina 23 tot en met 27. De variabelen die op een andere manier zijn geoperationaliseerd worden besproken. De sociale veiligheid is op een andere manier geoperationaliseerd omdat de betrouwbaarheid van de eerder gebruikte schaal te laag bleek om ook in de analyses te gebruiken ($\alpha = <.50$). Sociale veiligheid is gemeten met de vraag: Wat voor een cijfer geeft u de veiligheid in uw buurt? Waarbij een cijfer van 1 tot en met 10 mogelijke was. Deze toen antwoordcategorieën zijn teruggebracht tot 5 categorieën (op dezelfde wijze als eerder bij de data van 2013 is gedaan, zie 4.2.1). De controlevariabele discriminatie is niet meegenomen in de analyses omdat deze vraag niet is opgenomen in de dataset van 2007. De variabele 'verantwoordelijkheid' die meet of de respondent zich medeverantwoordelijk voelt voor de leefbaarheid in de buurt, is daarmee de enige controlevariabele. De samengestelde schaal sociale cohesie heeft een betrouwbaarheid van $\alpha = .769$ en heeft daarmee een goede betrouwbaarheid want $\alpha = >.70$ (Hinkle et al., 1998).

Tabel 9 Beschrijvende statistiek data 2007

Variabele	N	Min	Max	M	SD
1.Sociale cohesie	85	4	20	12.653	2.841
2.Sociale veiligheid	85	1	5	3.682	1.091
3.Leeftijd	85	21	97	50.72	21.574
4.Autochtoon	67	0	1	.806	-
5.Opleidingsniveau	79	1	8	3.990	2.115
6a.Gemiddeld	13	0	1	.153	-
6b.Hoog	14	0	1	.159	-
7.Verantwoordelijk	85	0	1	.612	-

De beschrijvende statistiek is gegeven van het model met het hoogste aantal respondenten (1a, N=135). Daardoor kan het dat sociale veiligheid in deze beschrijving bijvoorbeeld N=106 is.

Tabel 10 Correlatiecoëfficiënten (Pearson) data 2007

Variabele	1	2	3	4	5	6a	6b	7
1.Sociale cohesie	-							
2.Sociale veiligheid	.400***	-						
3.Leeftijd	.340***	.293***	-					
4.Autochtoon	.335***	.110	.146	-				
5.Opleidingsniveau	-.103	-.208*	-.250***	.150	-			
6a.Gemiddeld	-.044	.043	-.183*	.042	-.009	-		
6b.Hoog	.057	-.024	.093	.092	.361***	-.185*	-	
7.Verantwoordelijk	.076	.368***	.241***	.148	.077	.216**	.099	-

* $p < 0.1$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

Bijlage 5 Resultaten analyses data 2007

Bijlage 5.1 Sociale cohesie 2007

Model 1a

Regressievergelijking: ervaren sociale cohesie (Y) = 10.385 + (.045 * leeftijd). Verklaarde variantie is 11,5% ($R^2 = .115$, $F(1, 83) = 10.870$, $p < .01$)

Met toevoeging van controlevariabele. Regressievergelijking: ervaren sociale cohesie (Y) = 10.396 + (.045 * leeftijd) + (-.034 * verantwoordelijk). Verklaarde variantie is 11,5% ($R^2 = .115$, $F(2, 82) = 5.371$, $p < .01$).

Model 2a

Regressievergelijking: ervaren sociale cohesie (Y) = 10.756 + (2.412 * autochtoon). Verklaarde variantie is 11,2% ($R^2 = .112$, $F(1, 81) = 10.248$, $p < .01$).

Met toevoeging van controlevariabele. Regressievergelijking: ervaren sociale cohesie (Y) = 10.732 + (.2.402 * autochtoon) + (.050 * verantwoordelijk). Verklaarde variantie is 11,2% ($R^2 = .112$, $F(2, 82) = 5.064$, $p < .01$).

Model 3.1a

Regressievergelijking: ervaren sociale cohesie (Y) = 13.020 + (-.136 * opleidingsniveau). Verklaarde variantie is 1,1% ($R^2 = .011$, $F(1, 77) = .825$, $p > .10$).

Met toevoeging van controlevariabele. Regressievergelijking: ervaren sociale cohesie (Y) = 12.880 + (-.141 * opleidingsniveau) + (.263 * verantwoordelijk). Verklaarde variantie is 1,3% ($R^2 = .013$, $F(2, 76) = .490$, $p > .10$).

Model 3.2a

Regressievergelijking: ervaren sociale cohesie (Y) = 12.633 + (-.247 * gemiddeld inkomen) + (.391 * hoog inkomen). Verklaarde variantie is 0,4% ($R^2 = .004$, $F(2, 82) = .184$, $p > .10$).

Met toevoeging van controlevariabele. Regressievergelijking: ervaren sociale cohesie (Y) = 12.372 + (-.436 * gemiddeld inkomen) + (.296 * hoog inkomen) + (.491 * verantwoordelijk). Verklaarde variantie is 8,5% ($R^2 = .085$, $F(3, 81) = .305$, $p > .05$).

Model 4a

Regressievergelijking: ervaren sociale cohesie (Y) = 10.341 + (.024 * leeftijd) + (2.192 * autochtoon) + (-.201 * opleidingsniveau) + (-.017 * gemiddeld inkomen) + (.570 * hoog inkomen). Verklaarde variantie is 17,5% ($R^2 = .175$, $F(5, 71) = 2.999$, $p < .05$).

Met toevoeging van controlevariabele. Regressievergelijking: ervaren sociale cohesie (Y) = 10.357 + (.027 * leeftijd) + (2.234 * autochtoon) + (-.190 * opleidingsniveau) + (.169 * gemiddeld inkomen) +

(.619 * hoog inkomen) + (-.495 * verantwoordelijk). Verklaarde variantie is 18,1% ($R^2 = .181$, $F(6, 70) = 2.569$, $p > .05$).

Tabel 11a Resultaten sociale cohesie 2007

Variabele	Model 1a N=85		2a N=83		3.1a N=79		3.2a N=85		4a N=77	
	B (SE)	t	B (SE)	t	B (SE)	t	B (SE)	t	B (SE)	t
Leeftijd	.045** (.014)	3.297	-	-	-	-	-	-	.024 (.016)	1.447
Autochtoon	-	-	2.412*** (.753)	3.201	-	-	-	-	2.192*** (.767)	2.857
Opleidingsniveau	-	-	-	-	-.136 (.150)	-.908	-	-	-.201 (.169)	-1.187
Gemiddeld	-	-	-	-	-	-	-.274 (.877)	-.313	-.017 (.839)	-.020
Hoog	-	-	-	-	-	-	.391 (.865)	.452	.570 (.893)	.638
F	10.870		10.248		.825		.184		2.999	
R ²	.115		.112		.011		.004		.175	

* $p < 0.1$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

Tabel 11b Resultaten sociale cohesie met controlevariabelen 2007

Variabele	Model 1a N=85		2a N=83		3.1a N=79		3.2a N=85		4a N=79	
	B (SE)	t	B (SE)	t	B (SE)	t	B (SE)	t	B (SE)	t
Leeftijd	.045*** (.014)	3.193	-	-	-	-	-	-	.027 (.017)	1.588
Autochtoon	-	-	2.402*** (.766)	3.135	-	-	-	-	2.234*** (.772)	2.894
Opleidingsniveau	-	-	-	-	-.141 (.151)	-.932	-	-	-.190 (.170)	-1.116
Gemiddeld	-	-	-	-	-	-	-.436 (.906)	.514	.169 (.880)	.192
Hoog	-	-	-	-	-	-	.296 (.876)	.906	.619 (.899)	.689
Verantwoordelijk	-.034 (.619)	-.054	.050 (.628)	.080	.263 (.648)	.406	.491 (.661)	.876	-.495 (.683)	-.724
F	5.371		5.064		.490		.305		2.569	
R ²	.115		.112		.013		.085		.181	

* $p < 0.1$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

Bijlage 5.2 Resultaten sociale veiligheid 2007

Model 1b

Regressievergelijking: ervaren sociale veiligheid (Y) = 3.000 + (.014 * leeftijd). Verklaarde variantie is 8,2% ($R^2 = .082$, $F(1, 95) = 8.444$, $p < .01$)

Met toevoeging van controlevariabele. Regressievergelijking: ervaren sociale veiligheid (Y) = 2.881 + (.011 * leeftijd) + (.470 * verantwoordelijk). Verklaarde variantie is 12,4% ($R^2 = .124$, $F(2, 94) = 6.643$, $p < .01$).

Model 2b

Regressievergelijking: ervaren sociale veiligheid (Y) = 3.529 + (.296 * autochtoon). Verklaarde variantie is 1,3% ($R^2 = .013$, $F(1, 92) = 1.244$, $p > .10$).

Met toevoeging van controlevariabele. Regressievergelijking: ervaren sociale veiligheid (Y) = 3.288 + (.202 * autochtoon) + (.531 * verantwoordelijk). Verklaarde variantie is 7,1% ($R^2 = .071$, $F(2, 91) = 3.475$, $p < .05$).

Model 3.1b

Regressievergelijking: ervaren sociale veiligheid (Y) = 4.024 + (-.082 * opleidingsniveau). Verklaarde variantie is 2,3% ($R^2 = .023$, $F(1, 89) = 2.128$, $p > .10$).

Met toevoeging van controlevariabele. Regressievergelijking: ervaren sociale veiligheid (Y) = 3.713 + (-.099 * opleidingsniveau) + (.670 * verantwoordelijk). Verklaarde variantie is 11,5% ($R^2 = .115$, $F(2, 88) = 5.693$, $p < .01$).

Model 3.2b

Regressievergelijking: ervaren sociale veiligheid (Y) = 3.709 + (.197 * gemiddeld inkomen) + (-.067 * hoog inkomen). Verklaarde variantie is 0,5% ($R^2 = .005$, $F(2, 94) = .245$, $p > .10$).

Met toevoeging van controlevariabele. Regressievergelijking: ervaren sociale veiligheid (Y) = 3.400 + (-.044 * gemiddeld inkomen) + (-.192 * hoog inkomen) + (.630 * verantwoordelijk). Verklaarde variantie is 8,1% ($R^2 = .081$, $F(3, 93) = 2.713$, $p < .05$).

Model 4b

Regressievergelijking: ervaren sociale veiligheid (Y) = 3.493 + (.008 * leeftijd) + (.212 * autochtoon) + (-.094 * opleidingsniveau) + (.243 * gemiddeld inkomen) + (.011 * hoog inkomen). Verklaarde variantie is 8,4% ($R^2 = .084$, $F(5, 82) = 1.506$, $p > .05$).

Met toevoeging van controlevariabele. Regressievergelijking: ervaren sociale veiligheid (Y) = 3.494 + (.005 * leeftijd) + (.187 * autochtoon) + (-.108 * opleidingsniveau) + (.041 * gemiddeld inkomen) + (-.039 * hoog inkomen) + (.521 * verantwoordelijk). Verklaarde variantie is 13,0% ($R^2 = .130$, $F(6, 81) = 2.021$, $p < .10$).

Tabel 12a Resultaten sociale veiligheid 2007

Variabele	Model 1b		2b		3.1b		3.2b		4b	
	B (SE)	N=97 t	B (SE)	N=94 t	B (SE)	N=91 t	B (SE)	N=97 t	B (SE)	N=88 t
Leeftijd	.014*** (.005)	2.906	-	-	-	-	-	-	.008 (.006)	1.437
Autochtoon	-	-	.296 (.265)	1.116	-	-	-	-	.212 (.278)	.764
Opleidingsniveau	-	-	-	-	-.082 (.056)	-1.459	-	-	-.094 (.062)	-1.522
Gemiddeld	-	-	-	-	-	-	.197 (.318)	.621	.243 (.011)	.761
Hoog	-	-	-	-	-	-	-.067 (.320)	-2.09	.011 (.342)	.032
F	8.444		1.244		2.128		.245		1.506	
R ²	.082		.013		.023		.005		.084	

*p < 0.1, **p < 0.05, ***p < 0.01

Tabel 12b Resultaten sociale veiligheid met controlevariabelen 2007

Variabele	Model 1b		2b		3.1b		3.2b		4b	
	B (SE)	N=97 t	B (SE)	N=94 t	B (SE)	N=91 t	B (SE)	N=97 t	B (SE)	N=88 T
Leeftijd	.011** (.005)	2.247	-	-	-	-	-	-	.005 (.006)	.759
Autochtoon	-	-	.202 (.262)	.772	-	-	-	-	.187 (.272)	.687
Opleidingsniveau	-	-	-	-	-.099* (.054)	-1.835	-	-	-.108* (.061)	-1.763
Gemiddeld	-	-	-	-	-	-	-.044 (.319)	-.137	.041 (.328)	.126
Hoog	-	-	-	-	-	-	-.192 (.313)	-.613	-.039 (.336)	-.115
Verantwoordelijk	.470** (.221)	2.128	.531** (.223)	2.376	.670*** (.222)	3.011	.630*** (.228)	2.760	.521** (.252)	2.072
F	6.643		3.475		5.693		2.713		2.021	
R ²	.124		.071		.115		.081		.130	

*p < 0.1, **p < 0.05, ***p < 0.01